14 ARKITEKTEN

DHOLD
n på Christianshavn
ternational kunst

MEDDELELSER FRA DANSKE ARKITEKTERS LANDSFORBUND

ARKITEKTEN ÅRG. 62 1960 NR. 14 SIDE 233-248 AFLEVERET TIL POSTVÆSENET 6. JULI 1960

Orientering om PERSPEKTIVA 2: ALUMINIUM-DÆKLISTE *se Arkitekten 10*
Orientering om PERSPEKTIVA 1: MÅL og PRISER *se Arkitekten 6*

HUDEVAD

PLAN-

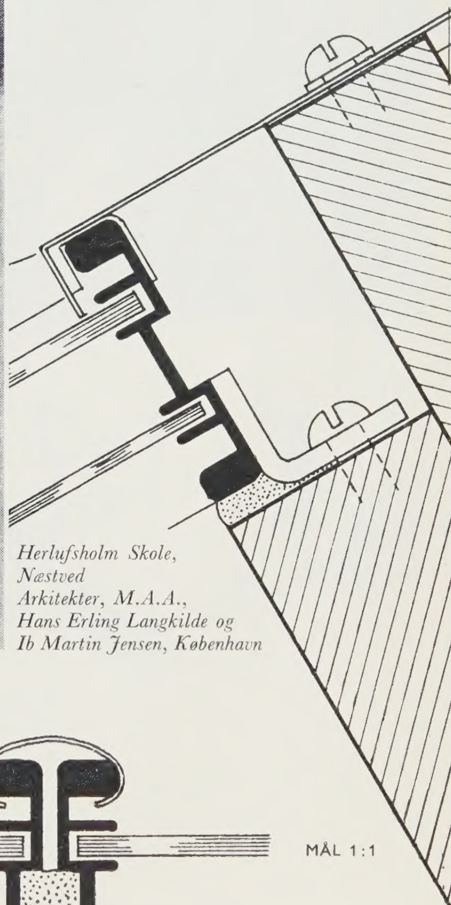
RADIATOR

HUDEVAD RADIATORFABRIK A/S

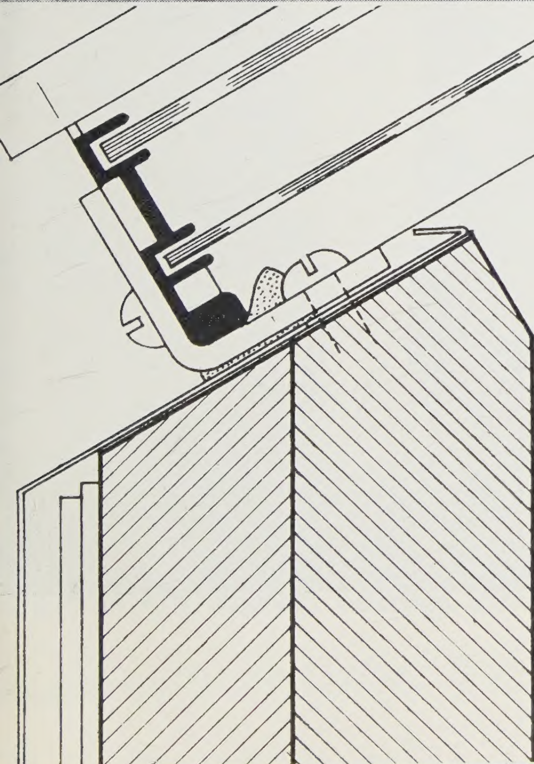
PR. AARSLEV . TELEFON DAVINDE 46

VITRAL

PULTLYS

Herlufsholm Skole,
Næstved
Arkitekter, M.A.A.,
Hans Erling Langkilde og
Ib Martin Jensen, København

V. KANN RASMUSSEN & CO - VELUX A/S

Maskinvej 4 – København Søborg – Telf. (01) 69 11 33

ARKITEKTEN

Meddelelser fra Danske Arkitekters Landsforbund.
Udgivet af Arkitektens Forlag.

Redaktion:
Poul Erik Skriver (ansv.)
Chr. Enevoldsen
Redaktionsudvalg:
Johan Pedersen (leder), David Birnbaum, Jarl Heger, Arne Karlsen, Henning Meyer og Finn Monies.
Annonceredaktion:
Bertel Barnholdt (annoncechef)
Lillian Schmidt (sekretær)
Redaktionens adresse: Nyhavn 43, København K, Minerva *6200.
Udsendelsesdag: Hver anden onsdag. Redaktionen slutter 14 dage før udsendelsesdagen.
Pris: 3 kr. pr. hæfte i løssalg, abonnement 56 kr. årlig.
Signerede artikler står for forfatterens regning, usignerede for den ansvarshavende redaktørs regning. Kun når det udtrykkeligt er angivet, kan artiklerne ses som et udtryk for Danske Arkitekters Landsforbunds standpunkttagen.

ERINDRINGSLISTE

KONKURRENCER

Nordisk konkurrence om universitet i Stockholm
Program udleveres fra D.A.L.s sekretariat, Bredgade 66, København K, bilag kan fås samme sted mod depositum på kr. 190,-. Aflevering 1. oktober 1960.

International idé-konkurrence om planlægning af området „Elviria" ved Marbella, Costa del Sol, Spanien
Registreringstid: Fra 30. marts til 30. maj 1960.
Depositum: 3.000 Pesetas (ca. kr. 350.–).
Aflevering: 1. oktober 1960.
Program vil blive fremlagt til gennemsyn i D.A.L.'s sekretariat, Bredgade 66, K.

International konkurrence om opførelse af en bygning til elektricitetsværket i Bagdad (Irak)
Sidste frist for registrering *i Bagdad:* 1. juni 1960 hos Committee of Assessors, Building Competition c/o The Secretary, Baghdad Electricity Services, Baghdad, Iraq, mod betaling af ID 2.– (ca. kr. 40,00). Nærmere oplysninger i D.A.L.'s sekretariat.

International konkurrence om udvidelse af biblioteket i Trinity College, Dublin, Irland
Registrering (i Dublin): senest 31. august 1960
Depositum: 5 £ (ca. kr. 100.–)
Aflevering: 1. marts 1961
Program vil blive fremlagt til gennemsyn i D. A. L.'s sekretariat, Bredgade 66, K.

Kommende konkurrencer
Til orientering bringes her en oversigt over konkurrencer, der ventes at blive udskrevet i nær fremtid:
Byplankonkurrence om center i Ballerup
Bebyggelsesplan for et område i Humlebæk
Kommuneskole med børnebibliotek i Frederiksværk
Vandtårn i Rødovre
Kommuneskole i Holme-Tranbjerg (kun åben for arkitekter i Århus amt)
Kirke i Horsens

ARKITEKTENS FORLAG
Nyhavn 43, København K. Minerva *6200.
Kontortid: 9-16³⁰, lørdag 9-13.

I dette hæfte indlæg fra:
Maskinfabriken Phønix A/S, Odense

Boligselskaberne kræver en boligpolitik

Fællesorganisationen af almennyttige danske boligselskaber har på kongressen i juni rettet en henvendelse til regeringen. Da boligselskabernes virksomhed har stor indflydelse på arkitekternes arbejdsvilkår, bringer vi henvendelsen i dens fulde ordlyd.

Kongressen konstaterer med den største utilfredshed og misbilligelse, at landet til trods for den nye boliglovs klart formulerede formålsparagraf, ikke har fået en udvikling i byggeriet, der peger fremad mod en ansvarsbevidst og langsigtet løsning af den jævne befolknings boligproblemer. Tværtimod er resultatet blevet, at udviklingen skrues tilbage. Det private byggeri, der nu favoriseres på bekostning af byggeri med socialt og samfundsmæssigt sigte, koncentrerer sig i stort omfang om at bygge små lejligheder – som i tyverne og trediverne – samtidig med, at dette byggeri udnytter boligmangelen til at forlange huslejer, der ligger langt over det sociale byggeris lejeniveau, og som kun en ringe procentdel af befolkningen kan betale.

Situationen i dag er den, at vi stadig har stor boligmangel her i landet, og at saneringen af de mange forældede og direkte samfundsskadelige boliger i vore byer endnu ikke for alvor er kommet i gang. Hertil kommer yderligere, at *kravet om tidssvarende boliger af mange grunde må forventes at stige stærkt i det kommende tiår.* Presset kan i øvrigt allerede nu spores på boligselskabernes og boligforeningernes ekspektancelister, idet boligsøgende strømmer til det sociale byggeri i større tal end nogensinde før.

På denne baggrund og på baggrund af landets indtræden i større og mere konkurrencebetonede markedsområder er det helt afgørende, at samfundets kræfter nu sættes ind på at forøge produktionen af boliger til en rimelig leje, der ikke driver omkostningsniveauet i vejret. I denne forbindelse peger vi på, at byggeriets renteniveau her i landet ligger væsentligt over, hvad der er gældende i vore nordiske nabolande. Man må derfor undre sig over den af store politiske grupper foreslåede renteforhøjelse for ældre byggeri i de sociale boligforetagender.

Boligforeningerne og boligselskaberne er parate til – og allerede i gang med – gennem udvidet samarbejde, langsigtet planlægning, øget standardisering af lejligheder samt videreført industrialisering og rationalisering af byggeprocessen – at yde en særlig indsats for at søge produktionskapaciteten forøget og byggeriet billiggjort, samtidig med at boligstandarden stadig tilpasses tidens krav.

Det sociale byggeri ønsker ikke monopol på at bygge udlejningslejligheder her i landet, men udviklingen under den nye lov har med blændende klarhed vist, at såfremt lovens formål „*at tilvejebringe en boligstandard af en sådan størrelse og med en sådan husleje, at de boligsøgende får en rimelig mulighed for at skaffe sig én efter deres økonomi og familieforhold passende bolig*“, skal ske fyldest, så er det en tvingende nødvendighed, at det almennyttige byggeri får en central placering i landets fremtidige boligproduktion. En

sådan permanent ordning vil samtidig kunne lægge en stærk dæmper på den utiltalende og lejefordyrende jordspekulation, som er fulgt i det private byggeris kølvand. Det almennyttige byggeri må i øvrigt kræve en jordpolitik, der sikrer det samfundsmæssige byggeri tilstrækkelige grundarealer til rimelige priser.

Kongressen finder, at det er en bydende nødvendighed, at regeringen ufortøvet tager spørgsmålet om boligbyggeriet op og snarest muligt bringer den nuværende uholdbare og for tusinder af boligsøgende familier med jævne indtægter helt urimelige tilstand til ophør.

BYGGETEKNISK ORIENTERING

Asfalt til husbygning.

Asfalt har i mange år været et af husbygningsteknikkens vigtigste isoleringsmidler mod fugt. Alligevel er viden om asfalt og dets egenskaber ikke særlig udbredt blandt bygningsteknikere. Man finder stadig i beskrivelser asfalteringen sammenfattet i nogle få ord som „der isoleres med asfalt". Man ser bort fra, at begrebet asfalt dækker forskellige produkter med særlige egenskaber, fundet gennem årene, som resultat af et omfattende forskningsarbejde. På grund af dette forskningsarbejde, kan man sige, hvorledes asfalten vil optræde under givne forhold.

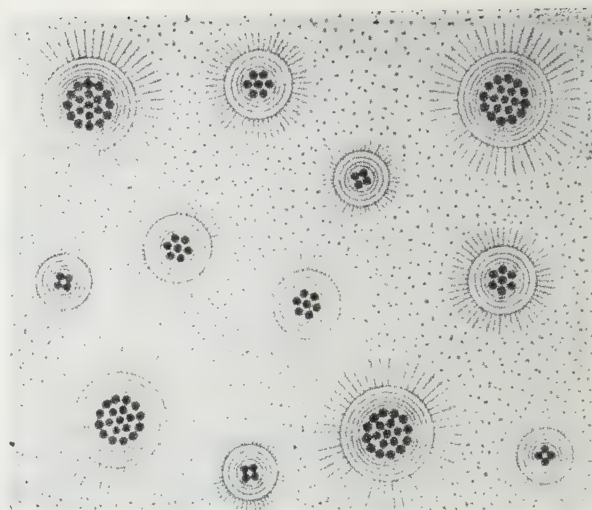
Forskellige asfaltformer

Asfalt forekommer i naturen mere eller mindre blandet med stenmaterialer. Der er asfaltforekomster i Trinidad, Syrien og Utah. Denne naturasfalt har i vore dage kun begrænset betydning. Det meste af den asfalt, der nu anvendes, udvindes ved destillation af asfaltrige olier. Sådan asfalt kaldes for olieasfalt eller – som oftest – slet og ret asfalt.

Det er ikke alle olier, der egner sig til at fremstille asfalt af. Bedst egnet er olierne fra Venezuela. Asfaltfabrikationen sker i specielle raffineringsanlæg, hvor olien destilleres. Asfalten er resterne, medens de lettere bestanddele i råolien på grund af den varme de udsættes for, fjernes for senere at kondenseres til videre raffinering. Jo mere og grundigere fjernet de flygtige oliebestanddele er, jo hårdere bliver den udvundne asfalt. For at kunne få de hårdeste asfalter må man destillere under vakuum for at skaffe tilstrækkeligt mange flygtige bestanddele bort.

Fabrikationen er ikke helt så simpel, som man måske kunne få opfattelsen af efter det foregående. Destillationen sker i store kontinuerlige anlæg, som gennem en omfattende instrumentkontrollering skaber en jævn asfaltstrøm med forud bestemte egenskaber.

Asfalt, der er fremstillet gennem destillation kaldes for dampdestilleret asfalt. Der findes mange dampdestillerede asfaltformer, men kun ganske få bruges på byggepladserne. De kvaliteter, der anvendes er sejge ved normaltemperaturer, de er svagt klæbende og ret strækbare. Der er dog mange ting, som dampdestilleret asfalt er for blød til, og det er følsomt overfor temperatursvingninger. Sådan asfalt kan forbedres ved at man blæser varm luft igennem den op-

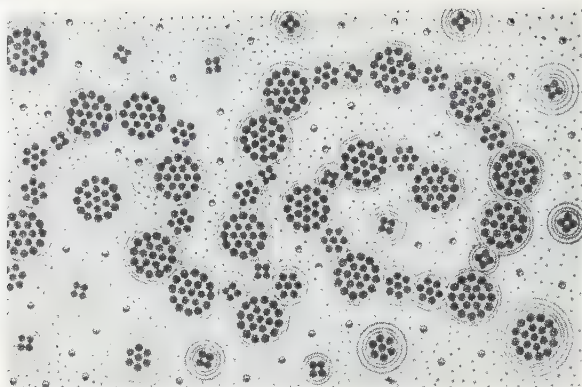
1. Den indre opbygning af blød dampdestilleret asfalt (skematiseret)

varmede asfalt, som derved oxyderes og får varebetegnelsen oxyderet asfalt. Ved at oxydere mere eller mindre kan man få asfalt med forskellig hårdhedsgrad. Stort set kan man sige, at oxyderet asfalt er hårdere og mere gummiagtig end dampdestilleret. De plastiske egenskaber, som dampdestilleret asfalt har, findes ikke ved oxyderet asfalt, som i stedet har en vis elasticitet.

Asfalts hovedbestanddele

Asfalt er endog meget kompliceret opbygget uden skarpt afgrænsede bestanddele. I stedet er der grupper, der ligner hinanden. De er højmolykulære og tunge sammensætninger af kul og brint. Der kan yderligere være syre, svovl og kvælstof.

Man plejer at skelne mellem tre emnegrupper i asfalt, nemlig asfalténer, hartser og olier. De kulholdige og tungeste emner findes blandt asfalténerne

2. Skematisk billede af den indre opbygning af oxyderet asfalt

lige på grænsen af rene kulpartikler. Asfaltênerne er skelettet i asfalten og har derfor stor betydning for asfaltens stabilitet. Der findes mellem 10 og 35 pct. asfaltêner i teknisk asfalt. Omkring asfaltênerne, eller grupper af asfaltêner, er der beskyttelseshinder af lettere kulbrinter som kemisk hører til hartserne. Sammen danner asfaltênerne og hartserne en elektrisk ladet enhed. Den har navnet micel.

For at forstå, hvorledes man skal opfatte dette trekomponentsystem er det lettest at se på, hvorledes blød dampdestilleret asfalt er opbygget. Micelen danner med sine beskyttelseshinder koncentriske cirkler (fig. 1) hvori asfaltênerne ses som sorte prikker. Micelen svæver i oliemediet, som er betegnet med spredte prikker. De radielle stråler, som udgår fra micelen er udtryk for den elektriske ladning. På grund af ladningen søger micelerne at slutte sig sammen i større enheder, men dette modvirkes af oliens evne til at neutralisere micelernes ladninger. Denne kamp foregår ustandseligt i asfaltens indre, medens micelerne flyder mere eller mindre hurtigt rundt i olien. Dersom micelerne er store og klodsede hindrer de hverandre i at bevæge sig, og det giver et mindre bevægeligt og derfor også et mere stabilt indre system hos asfalten. De hårde asfalter har denne opbygning, men i de blødere er micelerne mindre og bevæger sig uden at røre hverandre.

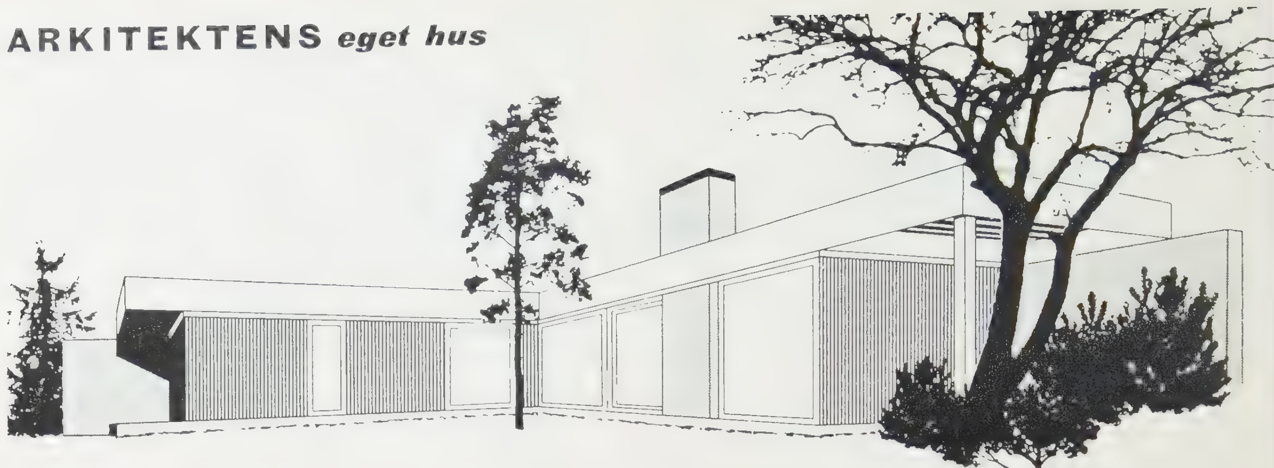
Ved asfaltoxyderingen sker der omdannelser på bekostning af hartser og olier. Det er imidlertid ikke blot den kvantitative forøgelse af asfaltênerne, som gør asfalten hård, men den væsentligste årsag er, at olieindholdet formindskes, så det kan lade sig gøre at danne store miceler. Disse danner også hele kæder og det bevirker, at den oxyderede asfalt bliver elastisk og får gummiagtig karakter.

Asfalt og temperatur

Da asfalt ikke består af bestemt afgrænsede komponenter kan man heller ikke fastsætte et bestemt smelte- eller størkningspunkt. Den faste asfalt bliver successivt blødere ved opvarmning for til sidst at blive helt flydende ved tilstrækkelig høj temperatur. Det be-

Teksten fortsætter side A 566

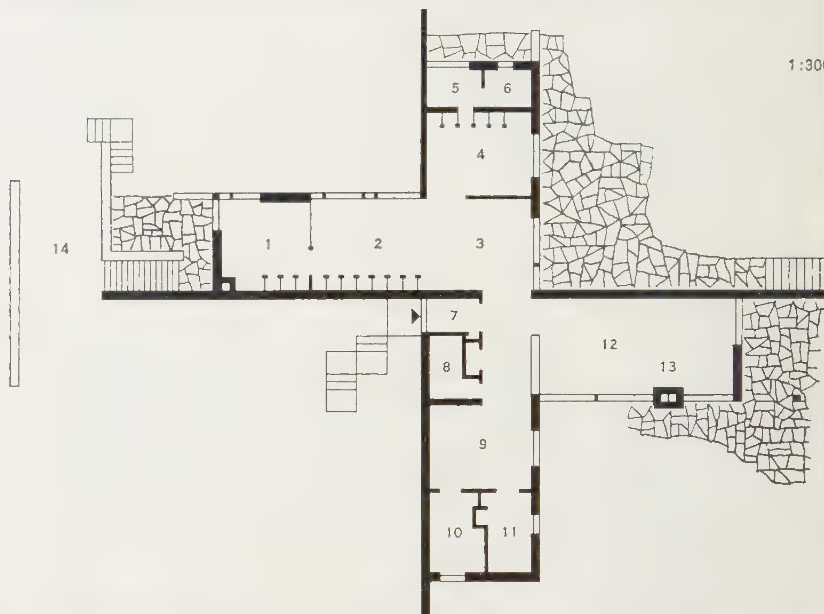
ARKITEKTENS *eget hus*

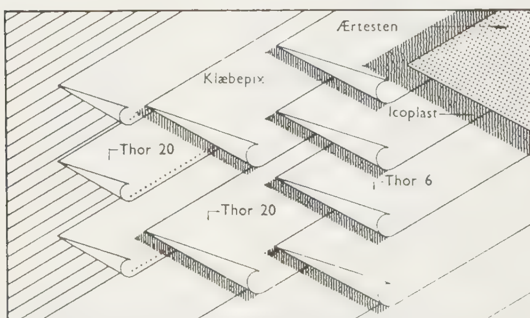

Paul Ammentorp, arkitekt, m.a.a. Eget hus i Hørsholm

Beskrivelse:

1 Fyr og bryggers
2 Spisekøkken
3 Tegnestue
4 Forældre
5 Bad
6 Badstue
7 Vindfang
8 Bruse
9 Legestue
10 Barn
11 Barn
12 Opholdsstue
13 Pejs
14 Carport

Built-up med pap på trætage **Specifikation nr. 20 A**

Taghældning:	min. 1:100 (ca. ½°), max. 1:20 (ca. 2°)
Første lag:	1 lag Thor 20 tjærepap i 60 cm bredde, vægt ca. 2 kg/m², påsømmes.
Klæbemasse:	ca. 1,5 kg fast Klæbefix pr. m² pr. lag.
Andet lag:	1 lag Thor 20 tjærepap i 100 cm bredde, påklæbes.
Følgende lag:	2 lag Thor 6 tjærepap i 100 cm bredde, vægt ca. 0,6 kg/m², påklæbes i forbandt. Banerne overlapper hinanden med 50 cm.
Overflade:	2-3 kg/m² Icoplast, hvori der udlægges et ca. 20 mm lag ærtesten eller granitskærver.
Bitumenvægt:	ca. 9 kg/m².
Totalvægt:	ca. 40 kg/m².

tilkald os under projekteringen

VILLADSEN

AKTS. JENS VILLADSENS FABRIKER . KØBENHAVN - MALMØ - OSLO - HELSINGFORS HOVEDKONTOR: ISLANDS BRYGGE 41 - KØBENHAVN S - ASTA *2800

SYN PÅ CHRISTIANSHAVN

Det særlige Bygningssyn har for nylig fremlagt et „Syn på Christianshavn“. Betænkningen aftrykkes her in extenso med en introduktion og en kommentar affattet af Harald Langberg, Det særlige Bygningssyn. Tegningen side 240–241 hører til betænkningen; det øvrige billedmateriale er stillet til rådighed af Nationalmuseets 2. afdeling.

Det særlige Bygningssyn er oprettet i henhold til lov om bygningsfredning af 1918, og indtil for nylig var det denne lov, der (i forbindelse med de til enhver tid gældende finanslove!) satte grænsen for synets virksomhed. Bygningssynet skulle tilse, at de bygninger, der efter lovens ord og mening hørte hjemme på fortegnelsen over fredede bygninger også opførtes på denne fortegnelse, og synet var ansvarlig for behandlingen af de sager, der rejstes om forandring eller nedrivning af de pågældende bygninger. Herudover har synet naturligvis som ethvert andet statsorgan været benyttet som rådgivende i anliggender, der grænsede op til dets myndighedsområde, men i det store og hele har man måttet afvise at medvirke i sager, der ikke berørte fredede bygninger. Synet, der har beskæftiget sig levende med byplaner, hvori fredede bygningers forhold var involveret, har således henvist byplansager, der nok vedrørte gamle bebyggelser – men ikke fredede huse – til Nationalmuseet, der kan beskæftige sig med alt gammelt, som andre ikke er sat til at passe på. Nationalmuseet er statens rådgiver i antikvariske spørgsmål, sådan som Kunstakademiet er statens rådgiver i kunstneriske spørgsmål. Bygningssynet indtager – kan man sige – en stilling midt imellem, men med repræsentanter fra begge sider.

Med *saneringsloven*, der trådte i kraft den 1. oktober 1959 blev det retslige grundlag for synets virke væsentligt udvidet ved at loven i visse tilfælde pålægger bygningssynet at afgive erklæring om saneringsplaner, hvortil staten kan yde særlig støtte. Ønskes områder med historisk og æstetisk værdifuld bebyggelse saneret med hensyntagen til de nævnte værdier, og bliver gennemførelse af en sådan sanering dyrere end en sanering ellers ville blive, kan pengene dertil ikke forventes bevilget uden efter synets indstilling.

Nu kunne synet have afventet, at sådanne planer blev det forelagt, og man måtte da i hvert enkelt tilfælde have overvejet, om det lod sig forsvare at anbefale planerne gennemført eller ej, men synet har foretrukket at tage et initiativ med henblik på at demonstrere, i hvilken retning dets tanker om sanering går. Når et fredet hus kondemneres og ejeren gør indvendinger, forelægges sagen gerne Det særlige Bygningssyn, og en række christianshavnske kondemneringssager blev på denne måde sidste år sendt til synets udtalelse. Dette blev den direkte årsag til, at synet valgte Christianshavn som den første gamle bydel, der blev skønnet så værdifuld, at det måtte forekomme rimeligt at iværksætte en særlig undersøgelse med det formål at påpege, hvorledes de historiske værdier kunne bevares *gennem* en sanering. De kondemnerede huse lå i en karré, som synet måtte beskæftige sig særligt med, men man fandt det nødvendigt fra første færd at anlægge et helhedssyn på bydelen, og resultatet blev, at man besluttede udsendelsen af et „Syn på Christianshavn“, der dels indeholdt visse helhedsbetragtninger, og dels pegede på mulighederne for en konkret løsning af den allerede nævnte karrées problem. Der kunne og skulle kun være tale om en skitse. Men den måtte være tilstrækkelig til at kunne danne grundlag for en omtrentlig beregning af de talstørrelser, man ville komme til at operere med. Man kan dårligt anbefale det offentlige at gennemføre en foranstaltning, uden at man først har gjort sig bestemte forestillinger om, hvad arbejdet vil koste. De nu foretagne beregninger beror i stort omfang på skøn, og eksperter vil sikkert inden for deres områder kunne komme de rigtige tal nærmere, men synet har på det tilvejebragte grundlag ment at kunne pege på de foreliggende bevaringsmuligheder, og det må så blive andres opgave at komme med detaillerede forslag og beregninger.

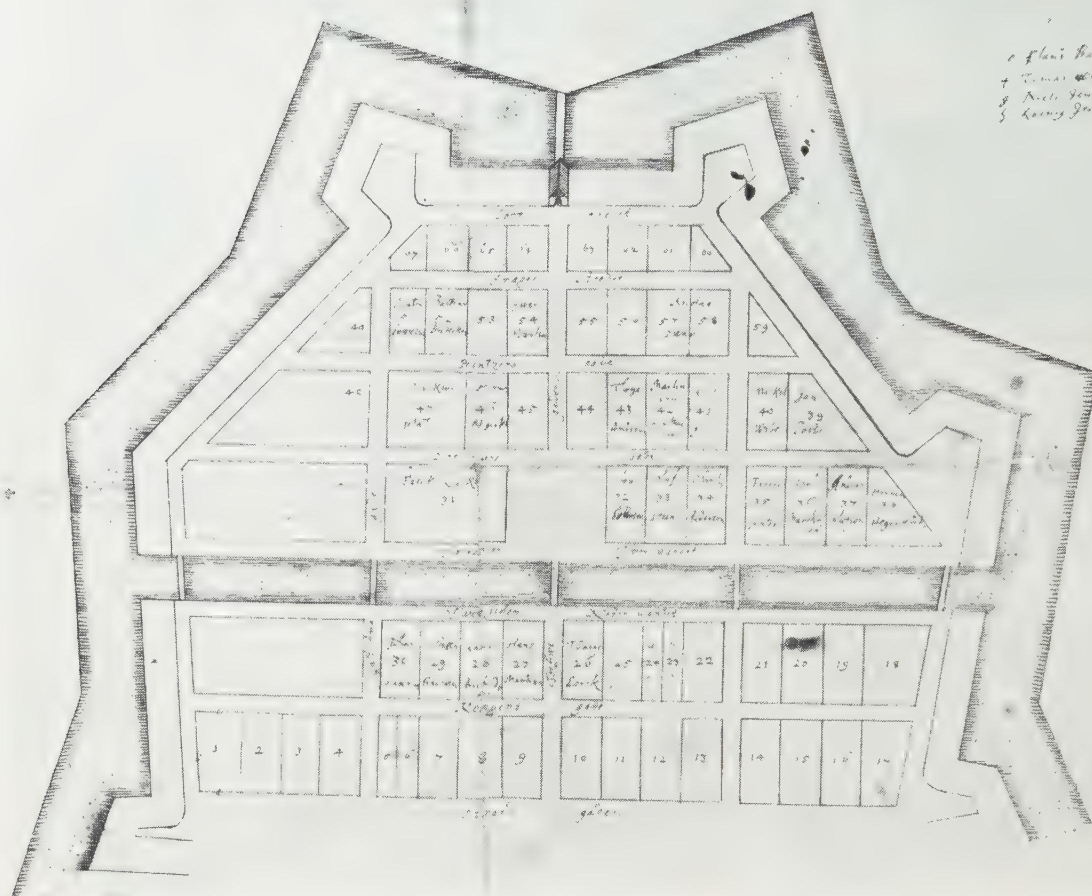
Det er ikke afgørende for sagen, om et enkelt hus udskiftes med en nybygning eller om bindingsværket bliver mere eller mindre overkalket efter istandsættelsen. Bindingsværket er på tegningen vist som en signatur; først en nøjere undersøgelse kan klarlægge dets beskaffenhed, og bygningernes endelige fremtræden kommer til at bero på den eller de arkitekter, der får med husene at gøre, hvis sagen kommer ud over skitsestadiet.

Der er arkitekter, som vender sig imod skitsen og de tanker, der ligger bag den, men der er også arkitekter, som godt kunne tænke sig at gå igang med et af husene og indrette det til eget brug. Hvordan det nu end forholder sig med den enkelte, så må det ønskes, at de der tager stilling til forslaget, gør det efter at have sat sig ind i, hvad synet har sagt i denne sag, og det er derfor glædeligt, at *Arkitekten* har villet aftrykke betænkningen in extenso.

Tegningen, der følger med betænkningen er sammensat af forskelligartet materiale, der ikke er ført helt à jour. Den er tilstrækkelig til at vise, hvad sagen drejer sig om, men havde man vidst, den skulle offentliggøres i dette tidsskrift, var der nok gjort lidt mere ved tegnearbejdet.

H. L.

Christianshavn ca. 1620. Man ser, at Christianshavn oprindeligt var udstykket i meget store grunde, men disse deltes hurtigt i mange mindre. På kortet er de fire parceller, der tilsammen danner den karré, bygningssynet særligt har behandlet, betegnet med numrene 27–30. Ejernes navne er indskrevet på kortet

Syn på Christianshavn

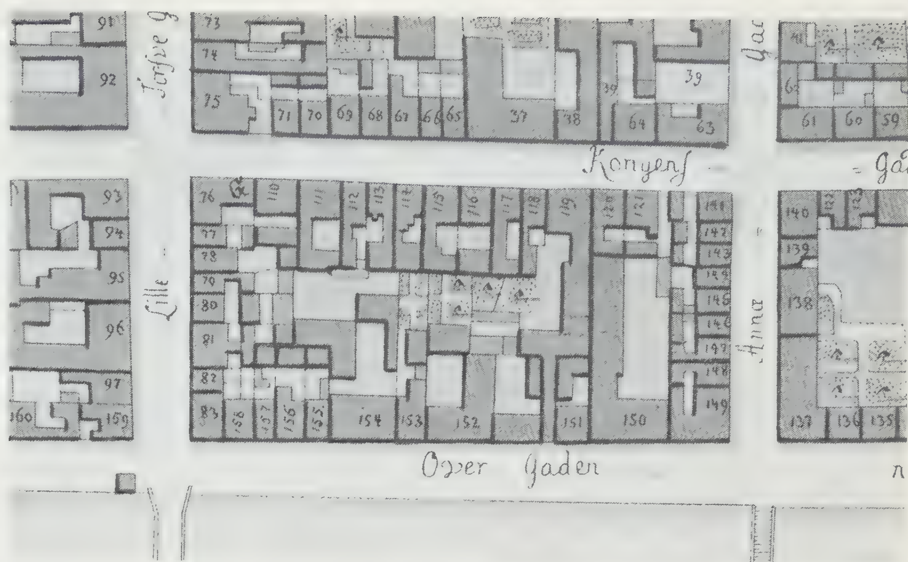
Christian den Fjerde anlagde Christianshavn som en selvstændig, befæstet købstad med en klar plan udformet efter nederlandsk forbillede. Det blev en søhandelsstad indfattet i grønne volde og med et regulært kanal- og gadenet, der gav mulighed for en hensigtsmæssig bebyggelse med store og små borgerhuse, blandt hvilke de mest fremtrædende – købmandsgårdene – ganske naturligt skulle komme til at rejse sig langs kajgaderne.

I principet var det sådan, at der til hver gård såvel som til hvert hus i byen – stort som småt – var knyttet een husstand, som oftest ejerens, og dette forhold måtte nødvendigvis præge bebyggelsens fysiognomi, sådan som det endnu er tilfældet i adskillige mindre byer – f. eks. de bornholmske – hvor en tilsvarende bosætningsform er bevaret.

Skønt Christianshavn allerede i det 17. århundrede mistede sin selvstændighed, og fæstningen omtrent samtidig ændredes væsentligt, beholdt det gamle byområde sit særpræg og bebyggedes op gennem det 18. århundrede stort set efter de principer, der allerede er omtalt, men en tendens til at udnytte grundene mere intensivt gjorde sig gældende; der byggedes højere huse, hvor meget kunne udlejes, og en ulyksalig sammenhobning af familier i småhuse, der kun var beregnet til få beboere, bragte store dele af bebyggelsen ind i slumagtige forhold, således at dele af Christianshavn allerede før midten af det 19. århundrede var berygtede for deres elendighed. Flertallet af de store fornemme gårde – og sådanne byggedes langt op i det 18. århundrede – holdt dog stand overfor denne udvikling, og har sammen med de ikke få offentlige bygninger fra 17. og 18. århundrede sikret Christianshavn en betydelig plads i offentlighedens øjne som en fin gammel arkitekturby; men der er gjort voldsomme indhug i det gamle, og det turde være tvivlsomt om visse af de mest værdifulde træk ved Christianshavns endnu bevarede historiske bebyggelse kan sikres for eftertiden, hvis man går ret meget længere ad den vej, der i vort århundrede er betrådt.

I forbindelse med Torvegade-udvidelsen i 1930-erne og ved flere allerede gennemførte byggeforetagender andetsteds i bydelen, har man indført en kompakt

Karré på Christianshavn mellem Torvegade (tidl. Lille Torvegade), Wildersgade (tidl. Kongensgade), Overgaden neden Vandet og Skt. Annægade. Udsnit af Geddes kort 1757. Karréen er stærkt opdelt, men bebyggelsen er lav. En samling haver ses i karréens midte (c. 1 : 1500)

bebyggelsesform efter principper, der har stået deres prøve og gjort udmærket fyldest på Enghaveplads og på det ydre Nørrebro, men denne nyere bebyggelsesform harmonerer dårligt med det gamle, der får stadigt sværere ved at hævde sig, ikke mindst i betragtning af at så meget af det gennem vanrøgt og forfald er bragt i en temmelig forhutlet stand.

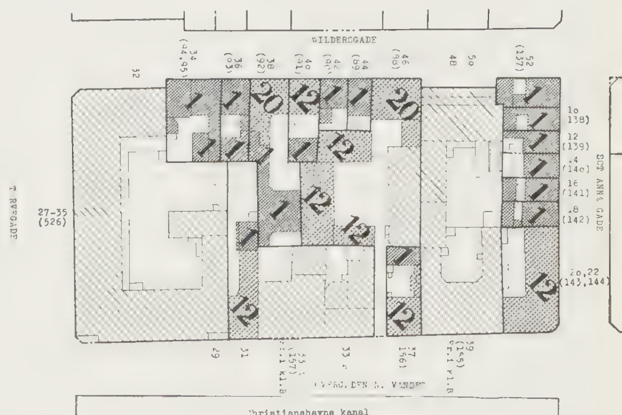
Alligevel er så store dele af den bebyggelse, som stemmer overens med anlægsplanen, i behold, at det vil være muligt at bevare Christianshavn som en bydel, der bærer vidne om forrige tiders særprægede bygningskultur, og som det følgelig vil være af æstetisk og historisk betydning at bevare.

Fortsættes imidlertid udviklingen ad den vej, der hidtil er fulgt, vil de solideste og – i flere henseender værdifuldeste – huse, beliggende i Overgaderne og Strandgade, formentlig få lov at gå ram forbi, mens alt øvrigt ryddes af vejen for en bebyggelse af den art, vi kender fra Torvegade. En sådan bebyggelse vil imidlertid, hvis den får overtaget, knuse den christianshavnske byform, og vi vil, selv om gadenettet og kanalerne bevares, få noget i princippet helt nyt og noget, der næppe vil blive heldigt. Gårdene langs strand og kanal var oprindelig de store, som det øvrige underordnede sig, men allerede nu er flere af dem reducerede som følge af naboskabet med ejendommene langs Torvegade. Fortsættes dette byggeri, vil de fine gamle gårde blive forvandlet til småhuse i en stort dimensioneret bebyggelse, der helt forvandler byområdets karakter. Hvor der før lå rækker af forskelligartede huse *langs* gader, kommer der nu til at stå blok ved blok, adskilt af gader, og hvad der skånes af gamle huse i en sådan bebyggelse, kan meget nemt blive opfattet som en utidig „defekt" ved en ellers regulær blokbebyggelse.

Skal dette undgås, må man i vidt omfang ønske en bebyggelse i små enheder bibeholdt langs de christianshavnske gader, og da et stort antal af de existerende gamle småhuse rigtigt behandlede ville kunne komme til at fremtræde, netop som man måtte ønske det af hensyn til bebyggelsen som helhed, må man af histo-

Karréen år 1886 (Berggrens Carréplaner). Grundopdelingen er praktisk taget den samme som i 1757, men på adskillige ejendomme står der nu højere huse. (c. 1 : 1500)

Boligkommissionens plan, 1959. Grundene mod den udvidede Torvegade og de nærliggende grunde i Overgade er blevet slået sammen og bebygget med et etagehus. De store tal angiver, hvor mange år kommissionen mener husene fremover kan tillades beboet. (c. 1 : 1500)

riske og æstetiske grunde gå ind for, at disse huse bevares og istandsættes. Mange af disse huse er overordentlig fine, men man må gøre sig klart, at det i visse tilfælde kan være nødvendigt at sætte relativt store midler ind på istandsættelser af et tilsyneladende elendigt lille hus – ikke så meget for husets egen skyld, som af hensyn til helheden.

Medens der teknisk intet er til hinder for, at en istandsættelse af Christianshavns gamle bebyggelse kan gennemføres – skønt meget må pilles fra hinanden og adskilligt må fornyes – og selv om det må betragtes som givet, at betydelige historiske og æstetiske værdier på denne måde vil blive vundet for eftertiden, idet disse værdier dog ofte først for alvor vil komme frem i dagens lys og blive erkendt gennem en sådan istandsættelse, er det på den anden side klart, at Christianshavn ikke kan konserveres som en museumsgenstand, der skal henstå alene til beskuelse. En sådan bydel uden indre liv ville det være urimeligt at have liggende, men Synet kan på den anden side heller ikke se, at der principielt skulle være noget til hinder for, at bydelen – rigtigt behandlet – blev et godt sted for mennesker at bo endsige at have deres arbejde i. De krav, der med rimelighed kan stilles til boliger og arbejdspladser måtte da naturligvis imødekommes, idet man ikke kan forvente en bevaringsplan godtaget som ikke tilfredsstiller sådanne krav. En større gård – hr. grosserer Henry L. W. Jensen's, Strandgade 30 – er for nogle år siden istandsat og indrettet som bolig og forretning for ejeren. Synet måtte ønske adskillige ejendomme – også af de mindre – indrettet på tilsvarende måde med bolig og dertil knyttet kontor, konsultation, tegnestue, mindre værksted etc., sådan som det er almindeligt i selv større provinsbyer, og der kan i sådanne huse godt være enkelte extra boliger eller rum til udlejning, hvis pladsen gør det hensigtsmæssigt. Det afgørende er, at bebyggelsen igen indrettes til formål, der i princippet svarer til de oprindelige forhold. At de egentlige etageejendomme med flere lejligheder bibeholdes som sådanne, siger sig selv, idet det dog efter moderniseringen må sikres, at de ikke påny overbefolkes.

I forbindelse med istandsættelsen, der bl. andet må omfatte installation af de fornødne moderne bekvemmeligheder, vil det være ønskeligt, at der ryddes grundigt ud på bagarealerne, dels for at skaffe mere lys og luft til den bebyggelse, der skånes, og dels for at få tilvejebragt plads til opholdsarealer og parkering. Hvad dette sidste problem angår, kan underjordiske parkeringsanlæg – delvis udført som beskyttelsesrum – tænkes etableret.

II

Bygningssynet har iværksat en undersøgelse af hele det gamle Christianshavn med henblik på at få klarlagt, hvad der efter Synets opfattelse bør bevares efter de ovenfor skitserede retningslinier, idet man på forhånd har gjort sig klart, at der hist og her er stumper af gammel bebyggelse, som allerede er bragt helt ud af ligevægt, og som det derfor ikke længere kan betragtes som formålstjenligt at istandsætte, men blandt de karréer, som man må ønske renoveret er Torvegade – Wildersgade – Sct. Annæ Gade – Overgaden neden Vandet-karréen. Med henblik herpå har Synet udarbejdet vedlagte skitseplan, der viser, hvorledes det meste af karréens indre ryddes, medens forhusene bibeholdes. Skønt enkelte af de baghuse, som tænkes sløjfet eller reduceret i højde – det gælder f. eks. pakhuset Overgaden Neden Vandet nr. 39 – egentlig kunne være ønsket bevaret, er man, af hensyn til de krav, der må stilles til helhedsløsningen, parat til at bringe det offer, som disse bygningers nedrivning vil være, såfremt det viser sig absolut nødvendigt.

Karréen deler sig efter sin bebyggelse i følgende fire indbyrdes forskellige afsnit:

1. *Torvegadebebyggelsen* fra 1930-erne, der, hvor utroligt det end lyder, er opført af Københavns Kommune med en sidelænge, som har haft forringelsen af nabohuset som umiddelbar følge. Denne længes høje bagvandt vil næppe kunne indpasses i en ordnet bebyggelse, med mindre man river et værdifuldt hus ned i Overgaden og bygger et nyt hus med en høj sidefløj op mod sidehuset fra 30-erne. En sådan løsning må Synet finde urimelig og tænker sig derfor det eksisterende sidehus reduceret betydeligt i højde, hvis det da ikke skal nedrives helt.

2. *Overgaden neden Vandet 31 til 37 og Wildersgade 34 til 46.* Overgadebebyggelsen tænkes bibeholdt, idet to af husene må istandsættes, dog skal man ikke indvende noget imod opførelsen af et helt nyt og noget højere hus i stedet for Overgaden nr. 33 B, der ikke har større værdi. Wildersgadehusene må istandsættes i et omfang, der økonomisk svarer til en nybebyggelse af grundene. Det meste af bebyggelsen bag forhusene nedrives for at give plads til opholdsarealer og parkering.

3. *Overgaden neden Vandet 39 og Wildersgade 48–50* (*Køge Værk*). Denne ejendom er desværre for nyligt ud til Wildersgade bebygget med et hus, der ikke indpasser sig i den existerende husrække, medens den gamle bebyggelse mod Overgaden er overordentlig fin. Som ovenfor nævnt kan det måske blive nødvendigt at reducere den sidstnævnte bebyggelses pakhus noget, men iøvrigt tænkes denne ejendom ikke ændret.

4. *Sct. Annæ Gade-husene.* Dette afsnit, der også omfatter hjørnehusene mod Wildersgade og Overgaden tænkes istandsat under eet.

På den vedlagte oversigtsplan er det vist, hvad der tænkes bevaret, og hvad der skal nedrives – eller eventuelt reduceres i højde af beliggenhedsmæssige grunde.

For et enkelt afsnits vedkommende (afsnit 4) er tillige skitseret, hvorledes dette afsnit vil kunne istandsættes under eet:

Baghusene er fjernet, og der er etableret tilkørsel fra Wildersgade. Hele bebyggelsen får fælles varmeanlæg med varmecentral i kælderen under hjørnehuset mod Overgaden. Dette hjørnehus istandsættes med moderniserede lejligheder, dets nordende, der er en nyere tilføjelse, kan evt. reduceres i højde, dels for at skaffe

Karréen set fra spiret på Vor Frelsers Kirke. Foto 1865. Husrækken forrest i billedet, mod Overgaden neden Vandet, er kun lidt forandret siden

Trods bagbygningerne var karréens indre relativ åben med sol og træer. En del er gået tabt, denne idyl eksisterer ikke mere. Plankeværket er afløst af en 24 m høj mur. Men i den ældste del af karréen vil det stadigt være muligt at skabe tilfredsstillende opholdsarealer. Fotografi fra 1913, Overgaden neden Vandet 31

bedre lys til gården bagved (hvis pakhuset på afsnit 3 bevares), dels for at skille denne ende arkitektonisk fra det oprindelige hus og endelig for at skaffe bedre balance i hele gadevæggens façaderække. Nordenden indrettes som „eenfamiliehuse“ efter det ovenfor skitserede princip. De seks små huse, der har deres udspring i en gammel boderække, bibeholdes alle, idet de istandsættes som „eenfamiliehuse“. Det lave hus, St. Annæ Gade 14, der er stærkt forringet ved at terrainet omkring det er hævet, tages ned og genrejses 80 cm over den nuværende plads. Også overbygningen på hjørnehuset mod Wildersgade tages ned og genrejses. Alle huse moderniseres med isolation og tidssvarende tekniske installationer, vinduerne reguleres og fornys i vidt omfang navnlig for underetagernes vedkommende, interiørerne bibeholdes, hvor de har værdi, men i øvrigt får husene moderne køkkener, toiletrum etc. Trappeforholdene reguleres, og brandsikrende foranstaltninger gennemføres. I rum med lav lofthøjde vil der blive sørget for fornøden ventilation.

Med erfaringer fra tilsvarende istandsættelser, som allerede er gennemført, og som Synet for tiden gennemfører flere steder i provinsen, kan det skønsmæssigt beregnes, hvad arbejdet vil koste at gennemføre. Med de øjeblikkelige priser i København, må der regnes med en istandsættelsespris (håndværkerudgift) på kr. 550.– pr. etagekvadratmeter i gennemsnit. I hjørnehuset ud til Overgaden vil man slippe billigere, medens man i småhusene vil komme højere op. Det er forudsat, at man sikrer sig det sunde tømmer samt de anvendelige flensborgsten og tagsten fra den bagbebyggelse, der fjernes, og der er ikke i prisen regnet med udgift til det fælles parkerings- og beskyttelsesrum-anlæg, som tænkes placeret andetsteds i karréen (afsnit 2). Kun i eet hus (St. Annæ Gade 20) indbygges garage.

Efter denne beregning vil istandsættelsen af afsnit 4 i håndværkerudgift komme til at koste kr. 916.000.–, og der vil som slutresultat fås en fortræffelig og meget smuk bebyggelse med en udnyttelsesgrad (etageareal/grundareal + tillægsareal) på 1,89. Der findes nu 41 boliger og 14 erhvervslejemål i bebyggelsen. Fremover vil der blive gode boliger for 14–17 familier og enkelte erhverv. Vil man beklage boligtallets begrænsning, må man gøre sig klart, at 41 boliger af rimelig størrelse (80 m² brutto) kun kan etableres gennem et nybyggeri, der tilvejebringer 41 × 80 m² = 3280 m², hvilket på den foreliggende grund ville medføre en urimelig udnyttelsesgrad på 3,35. Boligtallet *må* begrænses.

Hvad den i det foregående omtalte reduktion af sidehusbebyggelsen på afsnit 1 og afsnit 3 angår, har Synet ikke beregnet, hvad den håndværksmæssigt vil koste (denne reduktions omfang kan ikke fastsættes endnu), men hvad de foreslåede arbejder på afsnit 2 (hvor udnyttelsesgraden bliver 1,53) angår, vil istandsættelsen af Overgadehusene kunne skønnes gennemført for kr. 396.000.– og af Wildersgadehusene for kr. 1.050.000.– således at den samlede håndværkerudgift til istandsættelse af den gamle bebyggelse i hele karréen vil beløbe sig til kr. 2.370.000.–, hvis alt, der bevares, skal bringes i fuldstændig upåklagelig stand. Arbejdet kunne gøres billigere og dog forsvarligt, men husenes fremtidige økonomiske værdi ville da blive tilsvarende lavere.

Anlægget af et underjordisk parkeringsanlæg for 30 biler (15 pladser reserveret for afsnit 1, 13 pladser for afsnit 2 og 10 pladser for afsnit 4) vil koste omkring 300.000.– kr. Etableres nedkørslen i forbindelse med rejsningen af en nybygning, der kan tænkes opført mellem Overgaden 33 og 37 (fra gavl til gavl) med en bred indkørsel til karréens friarealer, vil en arkitektonisk heldig løsning kunne opnås, men der ses i det følgende bort fra opførelsen af et sådant hus, hvis økonomi vil kunne hvile i sig selv.

Med reduktionsarbejderne på afsnit 1 og 3, med nedbrydnings- og istandsættelsesarbejder på afsnit 2 og 4, med underjordisk garageanlæg og med samtlige omkostninger til arkitekt- og ingeniørhonorar vil det rundt regnet komme til at koste 3,1 mill. kr. at ombygge karréen efter Synets forslag. Udelader man – indtil videre – det underjordiske parkeringsanlæg og sørges der i stedet for parkeringsmulighed på det frie område i karréens indre, vil de samlede byggeomkostninger beløbe sig til ca. 2,8 mill. kr.

Udarbejdes der en saneringsplan, der tager sigte på tilvejebringelse af de her skitserede tilstande, må der regnes med et „saneringstab“ i alle fire afsnit. Hvad afsnit 1 (Kommunen) angår, er det ikke søgt beregnet, og hvad angår afsnit 3 (Køge Værk) kan det kun blive ubetydeligt.

Afsnit 2 og 4 kræver derimod en betydelig indsats fra det offentliges side, men meget vil i praksis afhænge af, hvordan mulighederne for gennemførelsen udnyttes. Kan alle ejendommene i afsnit 4 samles på een hånd for en pris på f. eks. 300.000.– kr. (Ejendomsskyldværdi: 291.000.– kr., heraf grund: 114.400.– kr.) og gennemføres istandsættelse for 1.100.000.– kr. (nedrivninger, honorarer m.v. incl.) vil den istandsatte bebyggelse komme til at stå i kr. 1.400.000.–. Hjørneejendommen vil kunne lejes ud for kr. 40.000.– om året, og vil følgelig kunne afhændes for ca. kr. 480.000, medens hver af de 7 små eenfamiliehuse vil kunne sælges for gennemsnitlig 110.000.– kr., hvilket vil sige, at den samlede bebyggelse bliver ca. 1.250.000.– kr. værd. Saneringstabet vil for dette afsnits vedkommende med andre ord blive på omkring 150.000.– kr.

Også hvad afsnit 2 angår, er det et spørgsmål, hvordan man griber sagen an, men her bliver forholdet mere kompliceret, da man dårligt kan tænke sig, at de nuværende ejere af Overgade-husene skulle ønske at afstå disse, og man følgelig må sigte imod en rimelig ordning med hver enkelt ejer. Der kan stilles krav til disse ejere navnlig hvad istandsættelse af nr. 31 og nr. 37 angår, men der bydes tillige ejendommene store fordele ved planens gennemførelse. Hvad Wildersgadehusene angår, er forholdene meget nær de samme som i St. Annæ Gade, men på hele det centrale afsnit vil der komme til at hvile en tung byrde, idet den omfattende bebyggelse skal fjernes, hvilket kun kan ske mod ydelse af erstatning. Hele afsnit 2 er nu til ejen-

Overgaden neden Vandet 39 („Køge Værk"), opført 1770 af ankersmed Hans Caspersen, der var en af tidens store bygherrer

domsskyld vurderet til 890.000 kr. (heraf 299.000 kr. i grundværdi). Efter istandsættelsen (for 450.000 kr.) vil værdien af Overgadebebyggelsen (nuværende ejendomsskyld 275.000) formentlig være øget til 650.000 i ejendomsskyld. Wildersgade-bebyggelsen (med de store bagarealer) er nu vurderet til kr. 615.000.–. Ryddet og istandsat for 1.200.000 kr. vil bebyggelsen blive 1.500.000 kr. værd. Det samlede afsnit 2 vil således skønsmæssigt kunne vurderes til 2.150.000 kr., hvortil kommer „værdien" af fællesarealet i midten. For at få dette afsnits bygninger istandsat og for etablering og ordning af fællesarealet, kan der, hvis erstatningen for de huse, der nedrives, holdes i nogenlunde samme niveau som ejendomsskyldsvurderingerne, regnes med et saneringstab udregnet således: Istandsættelsesudgift:

Overgaden neden Vandet.....	ca.	450.000.– kr.
Wildersgade m.v.............	ca.	1.200.000.– kr.
Samlet istandsættelsesudgift ...	ca.	1.650.000.– kr.
Minus forskellen på nuværende og kommende værdi af afsnittet = 2.150.000–890.000 =	ca.	1.260.000.– kr.
Saneringstab for afsnit 4......	ca.	390.000.– kr.

Man har da et ryddet og ordnet fællesareal med beplantning og parkeringsmuligheder liggende midt i karréen, et areal på 792 m², der i grundværdi repræsenterer et beløb på ca. 50.000 kr., men som det har kostet ulige mere at få etableret, og som godt kunne gøres noget mindre uden at dette gik ud over randbebyggelsens økonomiske værdi. Det er måske lidt rigeligt at lade dette areal ligge ubebygget hen i hele dets udstrækning, når udnyttelsesgraden i afsnit 2 derved kommer ned på 1,52. Naboejendommen mod Torvegade har en udnyttelsesgrad på 2,82 (efter reduktionen af sidefløjen). For ophjælpning af hele milieuet vil det imidlertid være af stor betydning, at der tilvejebringes et stort, smukt ordnet areal midt i denne karré, selv om det vil indebære, at saneringen af karréen som helhed medfører et saneringstab på omkring 600.000 kr.

III

Dette saneringstab er ikke større, end at man under hensyn til de betydelige historiske og æstetiske værdier, der samtidig sikres, må finde det rimeligt, at skitsen tages under alvorlig overvejelse og gøres til genstand for de nærmere undersøgelser, som må til, før en egentlig saneringsplan kan udarbejdes. Det er indlysende, at de beregninger, der ovenfor er refereret, beror på løselige skøn, men Synet må i hovedsagen mene at have ramt nogenlunde rigtigt. Spørgsmålet

WILDERSGADE 32 34 34 36 38 40 42 44 46

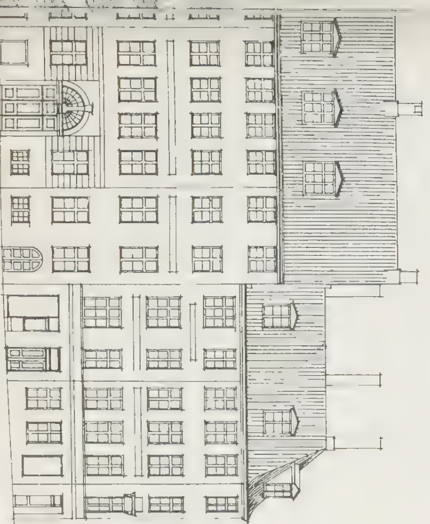
TORVEGADE

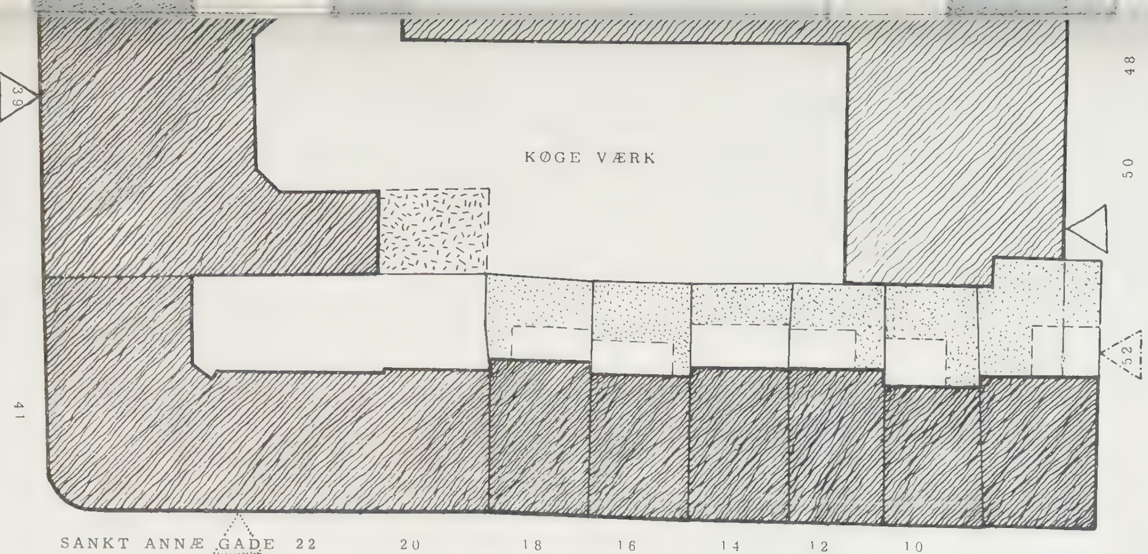
BRÆNDERIGAARDEN

PORT ELLER INDKØRSEL

OVERGADEN NEDEN VANDET 29 31 33 33 B

Existerende facader

Facaderne restaureret efter forslaget

SKITSEPLAN TIL SANERING MED BEVARING AF VÆRDIFULD BEBYGGELSE I KARRÉ PAA CHRISTIANSHAVN

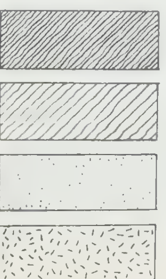
Grundplan baseret paa matrikelplan, udarbejdet af Københavns Boligkommission. Maalestok 1/200

Facader mod Overgaden neden Vandet opmaalt som Akademi-opgave af Arkitekt Hans Christensen, 1930. Nr. 29 fra byggesagen.

Facader mod St. Annæ Gade opmaalt som Akademiopgave af Arkitekt K. Chramer Petersen, 1930.

Facader mod Wildersgade opmaalt som Akademiopgave af Arkitekterne O Gerner Hansen, Edm. V. Hansen og Garde, 1939. Nr. 32 og nr. 48/50 indført fra byggesagerne. Af reproduktionstekniske grunde er denne gades facader kalket fra originalen.

SKITSEN ER UDARBEJDET AF DET SÆRLIGE BYGNINGSSYN OG FREMLAGT I APRIL 1960.

Fredet bebyggelse, som bevares.

Anden bebyggelse, som bevares.

Bebyggelse, som nedrives

Bebyggelse, som evt. reduceres

Bilagsblad til Det Særlige Bygningssyn's beretning. Her gengivet i mål 1:400

om den her behandlede karrés fremtid hænger – som indledningsvis antydet – sammen med spørgsmålet om hele Christianshavns fremtid. Karré for karré må tages op til undersøgelse, og helheden må ikke tabes af syne. Christianshavn har mulighed for at blive en bydel med fredfyldte åbne områder og med et historisk præg, lettet for det pres, der ellers overalt sættes ind mod indre byområder. Christianshavn vil – midt imellem det overbebyggede Gammelholmkvarter og det ligeså forstemmende Amagerbro – kunne komme til at byde på en velgørende afveksling i bybebyggelsen, og denne mulighed bør ikke forspildes. Den sanerings- og byggepraksis, der har givet os det nye Borgergadekvarter og det nye kvarter på det tidligere Banegårdsterrain, vil kunne forvolde uoprettelig skade på Christianshavn, hvis der ikke holdes igen i tide. Gennemføres saneringen med en forøgelse af udnyttelsesgraden væsentlig udover, hvad vi i det foregående har regnet med, vil følgerne blive uoverskuelige.

I en fortsættelse af denne redegørelse, vil Synet til sin tid fremlægge en skitsemæssig vurdering af, hvad der i øvrigt må gøres for at Christianshavn kan blive den fine og tiltalende bydel, den efter Synets opfattelse bør blive, og for at hele det christianshavnske saneringsproblem endegyldigt kan blive bragt ud af verden. Antydningsvist skal det dog nævnes, at hvis arbejdet gribes an på samme målbevidste måde, som i Amsterdam, hvor hele den gamle bebyggelse såvel langs kanalerne som i radialgaderne nu bringes på fode med tilskud fra stat og kommune, vil man formentlig på Christianshavn kunne nå til vejs ende i løbet af en halv snes år med et saneringstab på omkring en halv million kroner om året.

Prinsens Palais, København, i april 1960.

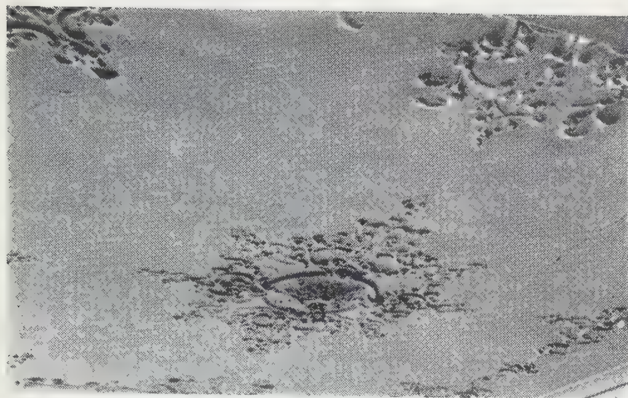
Det Særlige Bygningssyn

Kommentar

Som en kommentar til det foranstående „Syn på Christianshavn“, skal den særligt behandlede karré's bebyggelsesmæssige udvikling her skitseres i korte træk, jfr. tegningerne side 234–235.

På et kort fra omkring 1620 ses karréen delt i fire omtrent lige store grunde adskilt ved tre skel trukket vinkelret på Overgaden neden Vandet (på kortet benævnt „Nedergade“). Hver grund gik igennem fra denne gade til Wildersgade (tidligere kaldet Kongensgade). Disse fire grunde blev snart opdelt i flere, og ved matrikuleringen i 1689 omfattede karréen et halvthundrede selvstændige ejendomme. Siden fandt yderligere opdelinger sted, således at der ved matrikuleringen i 1756 var yderligere en halv snes selvstændige ejendomme, og i 1806 var man nået endnu et stykke videre. Ind imellem blev smågrunde dog pånу sammenlagt, og ved Torvegadeudvidelsen i 1930'erne, hvor en del af karréen blev skåret fra og lagt til gaden, blev så meget i denne ende af karréen samtidig samlet til een ejendom, at det meste af det oprindelige skel mellem de to vestligste stamgrunde blev slettet. Mellem den store Torvegade-ejendom og Wildersgade 34 er dette skel dog bevaret. Den anden stamgrund – regnet fra vest – var inden 1675 opdelt på den måde, at der ud mod Overgaden lå en stor gård, hvis grund nu er optaget af Torvegade-ejendommen, og yderligere en – måske to – ejendomme, medens arealet ud til Wildersgade var delt i fire ejendomme svarende til Wildersgade nr. 34 (tidligere to ejendomme), 36 og 38. Den tredie stamparcel opdeltes på tilsvarende måde og blev til tre større ejendomme ud til Overgaden og fire mindre ind til Wildersgade. Den ene af disse (Brænderigården nr. 46) fik dog et stort stykke af karréens midte med tilkørsel fra Overgaden tillagt. Også Wildersgade 38 har fået noget af karréens indre tilsluttet, og det er bl. a. derved ikke muligt at følge det oprindelige skel imellem karréens midterste stamparceller. Derimod står skellet mellem 3. og 4. stamparcel urørt siden bydelens grundlæggelse. Dette skel, der er identisk med Køge Værks vestskel går klart igennem fra Overgaden til Wildersgade. Den 4. stamparcel var allerede før 1675 opdelt i parceller svarende til de nuværende, og der har således fra gammel tid været en stor ejendom, hvor Køge Værks gamle hovedbygning er beliggende. Bag denne gård – ud til Wildersgade – var dog allerede før 1675 de to små ejendomme frasolgt, som nu for ikke så længe siden tilsluttedes Køge Værks grund og bebyggedes med et stort nyt hus. Bræmmen langs Sct. Annægade var i 1675 opdelt i ni små ejendomme, idet hjørneejendommen ud til Overgaden var noget større end de øvrige. Denne hjørneejendom har siden spist to af de små grunde, men de resterende 6 henligger med skel fra før 1675. For en enkelt af disse småejendommes vedkommende (Sct. Annægade 18) ved vi, at den eksisterede i 1666, og det er mest sandsynligt, at hele bræmmens udparcellering har fundet sted før dette tidspunkt.

Udparcelleringen har ovenfor kunnet skildres på grundlag af de oplysninger, H. U. Ramsing har samlet om, hvornår der første gang optræder selvstændige ejere af ejendommene. Af de samme oplysninger kan noget sluttes om bebyggelsen, idet der – om ikke før – så dog snart efter at sådanne ejere nævnes må have været bygninger på de fleste grunde, og det vil igen sige, at karréen inden det 17. århundredes udgang har været udbygget med gårde og huse hele vejen rundt. Et vandforsyningskort fra 1691 viser da også, at denne karré er forsynet med 17 „portioner“ rendevand, hvilket var mere end nogen anden karré på Christianshavn dengang kunne opvise. Meget tyder på, at karréen er den første helt udbyggede på Christianshavn. Der var haver midt i karréen. På et kort fra 1757 ses en række af disse haver, der er små, men som har vundet ved at ligge op til hinanden, og som kun var omgivet af lave huse. Endnu ved dette århundredes begyndelse kunne en af disse småhaver skænke en fotograf et smukt billede, og den samme – aldrig bebyggede havegrund er endnu i behold, men henligger nu mørk og gold, bl. a. fordi Torvegadebebyggelsen fra 1930'erne har frataget grunden alt

De fleste af de oprindelige interiører i de gamle Christianshavnshuse er forsimplet. Men hist og her findes der rester, der ved en forstående behandling kunne blive en berigelse af de istandsatte og moderniserede boliger. Stukloftet sad i ejendommen Overgaden neden Vandet 29, som faldt for Torvegade-udvidelsen. Panelstuen, Wildersgade 34 skyldes formentlig snedkermester Nichels Bocksens, der 1764–65 arbejdede for bygherren, bødker Henrik Svendsen

lys. Hvor et lille plankeværk ses i billedets forgrund, rejser der sig nu en op mod 24 m høj lukket mur. Fotografiet er gengivet side 237.

En fuldstændig gennemgang af bevarede dokumenter vedrørende husene med henblik på en nøjagtig datering af alt af betydning er igangsat, men endnu ikke afsluttet. Fra den ældste tid er ejendommen Sct. Annægade 14 – oprindelig på en etage – bevaret, og flere af baghusene såvel i Sct. Annægade som i Wildersgade kan være fra samme tid. Fra omkring 1700 og de efterfølgende årtier stammer forhusene Wildersgade 36 og 52 samt Sct. Annægade 10 og 18 (1740'erne). Wildersgade 40 er fra 1738, men helt ombygget og forhøjet omkring 1793. Brænderigården, Wildersgade 46 er fra før 1760 (med kvist udbygget til fuld etage 1801). Wildersgade 34 er fra 1764 (forhøjet 1780). Ankersmed Hans Caspersen har bygget de store gårde Overgade 39 (1770) og Wildersgade 38 (omkr. 1793). Overgade 33 var en toetages gård (fra omkr. 1740), som han forhøjede 1783. Sct. Annægade 22 med det runde hjørne er fra 1804, men senere ombygget med tilbygninger til såvel Sct. Annægade som til Overgaden. Disse spredte dateringer må foreløbig være nok til at støtte det indtryk, man allerede ved en umiddelbar iagttagelse af husene får om bebyggelsens tilblivelse. Der er ikke tale om husrækker rejst på „jomfruelig" byggegrund. Der har næsten overalt stået ældre huse, som op igennem tiden – navnlig i det 18. årh. – er udskiftet med nybygninger uden at grundene er ændret væsentligt. Siden er så alle de nye huse mere eller mindre forandrede – for at skiftende tiders krav til dem har kunnet tilfredsstilles, men der har ikke været rørt ved byggelinien til gaden i mere end tre hundrede år – fra byens grundlæggelse til 1930'erne.

Nationalmuseets 3. afdeling er nu efter aftale med Det særlige Bygningssyn gået igang med en gennemgribende undersøgelse af husene, og det vil formentlig derigennem blive muligt at få nøje rede på de enkelte ejendommes bygningshistorie. Samtidig vil det blive registreret, hvad der i husenes indre måtte forefindes af antikvarisk værdi – paneler, døre, dekorationer etc. Nationalmuseets „saneringsundersøgelser" har dermed hejst nye signaler. Medens dette undersøgelsesarbejde tidligere kun omfattede dødsdømte huse, har museet nu i pagt med den nye saneringslovs ånd også sat huse, der kan bevares *gennem* sanering, på programmet. Lad mig for at undgå enhver misforståelse fremhæve, at husene ikke tænkes gjort til museer, men hvor der findes malede eller udskårne dekorationer, som kan bevares på stedet, når de konserveres under kyndig ledelse, eller hvor der findes fint panelværk, smukt stukarbejde o.s.v., vil det blive betragtet som en selvfølge, at sligt søges bevaret. De fremtidige beboere vil få fornøjelsen derved – og vil komme til at betale deres derfor! Ingen skal tvangsindlægges. Enhver, der måtte føle sin sjælefred truet, om han bosatte sig i sådanne huse, hvor det bedste fra forskellige, svundne tider er suppleret med gode nye tilføjelser bl. a. moderne køkkener og tekniske installationer – kan bringe sig i sikkerhed i nutidens parcelhuse eller højhuse. Dem om det.

H. L.

KARRÉ PAA CHRISTIANSHAVN (Torvegade, Wildersgade, St. Annæ Gade, Overgaden neden Vandet)

DATA FOR ISTANDSÆTTELSESPLANENS FIRE AFSNIT:

gadenr.	m. nr.	ejendomssk.	grundskyld	grund m²+	tillæg=	teor. grund	fremt. beb. m² ×	etager =	etage m²	udnyt. grad
Afsnit 1										
Torvegade										
27/35	526	1750000.–	667600.–	1649	412	2061	946	6	5676	2.82
							74	2	148	tranf.
Afsnit 2										
Wildersgade										
34	94/95	100000.–	30700.–	215	54	269	99	4	396	1.82
34 sidehus							46	2	92	
36	93	45000.–	15700.–	117	29	146	51	3.7	189	1.29
38	92	110000.–	30400.–	334	44	378	88	4	352	0.93
40	91	40000.–	16500.–	117	29	146	52	4	208	1.43
42	90	20000.–	12000.–	73	18	91	42	3.7	155	1.71
44	89	20000.–	9700.–	61	15	76	52	3.7	192	2.52
46	88	280000.–	58200.–	831	83	914	126	2.7	340	1.08
46 sidehus							161	4	644	industri
Overgaden neden Vandet										
31				257			126	3.7	466	
33	157	230000.–	104000.–	305	196	979	244	5	1220	2.10
33 B				221			134	2.7	362	erhverv
37	156	45000.–	21800.–	151	38	189	94	2.7	254	1.34
I alt:		890000.–	299000.–	2682	506	3188	1315		4870	1.53
Afsnit 3										
Wildersgade							205	5.7	1169	
mellembygning		1000000.–	127200.–	998	250	1248	128	3	384	2.35 industri
Overgaden n. V.							291	4.7	1368	erhverv
I alt:		1000000.–	127200.–	998	250	1248	624		2921	2.35
Afsnit 4										
nr. 52 er Wildersgade, resten St. Annæ Gade.										
52	137	35000.–	22100.–	85	21	106	50	2.7	135	1.27
10	138	27000.–	8700.–	65	16	81	38	3.7	141	1.74
12	139	20000.–	8700.–	64	16	80	42	3.7	155	1.94
14	140	14000.–	9000.–	66	17	83	41	2	82	0.99
16	141	30000.–	9000.–	66	17	83	40	3.7	148	1.78
18	142	25000.–	9000.–	69	17	86	43	3.7	159	1.85
20/22	143	140000.–	47900.–	290	73	363	212	4 *)	848	2.33
I alt:		291000.–	114400.–	705	177	882	466		1668	1.89

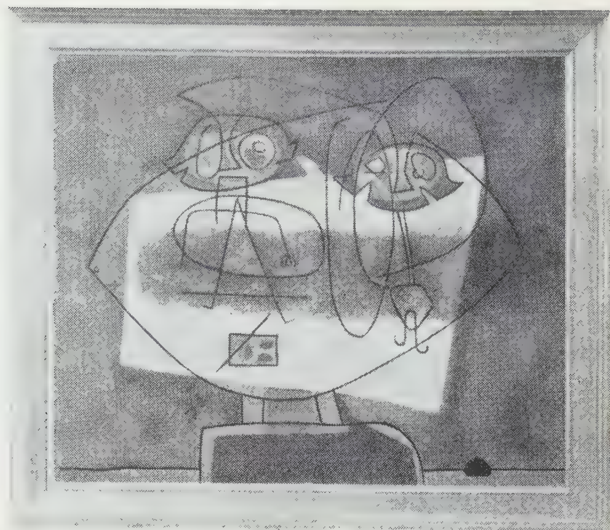
*) efter skitseforslaget vil en del af huset blive 3 etager + tagetage; den øvrige del 4 etager + tagetage ved hjørnet.

Beregningsgrundlag: tillægsarealet udgør halvdelen af gadearealet udfor ejendommen, dog højst i en bredde af 10 m. Tillæget kan ikke overstige 25 % af grundens areal. Etager i taget eller frontispiece sættes til 0.7 etage. Udnyttelsesgrad er etageareal divideret med grund + tillæg. Erhvervsarealer er medregnet i udnyttelsesgraden. Sidehusene paa afsnit 1 og afsnit 3 kan tænkes reduceret eller nedrevet. Der er i opstillingen regnet med nedrivning.

Afgørende for realismen i en fornyelses- og bevaringsplan er de økonomiske forudsætninger. Det Særlige Bygningssyn har derfor udarbejdet en økonomisk oversigt for istandsættelser af de fire afsnit af den behandlede karré baseret på de størrelser, synet har meddelt i det her aftrykte skema

Tollundmanden

Maleri af Asger Jorn

Metal-skulptur af Cesar Baldacchiné

International kunst

En udstilling på Silkeborg Musæum fra 1. nov. 1959 til 1. nov. 1960

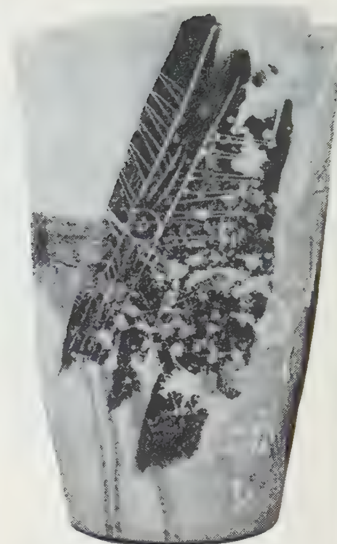
Museet i Silkeborg har placeret sig på et internationalt plan. Dels rummer det hovedet af „Tollundmanden", der er så levende og smukt trods en alder af 2000 år, og dels rummer det adskillige arbejder af Asger Jorn, med eksempler fra hele hans produktion.

Men det er kedeligt, at „Tollundmanden" ikke er blevet sådan anbragt, at man får hele skikkelsen med. Selv om man glæder sig over at se hovedets tydelige karaktertræk, den fine læderhue og den flettede læderslynge, så er hele arrangementet horribelt og fantasiforladt. Der står i kataloget, at liget var velbevaret, fødderne og særlig hovedet havde beholdt deres oprindelige udseende – men vi ser kun hovedet – kroppen siges endnu at ligge på Nationalmuseet.

At Asger Jorn's hovede heller ikke er ringe fremgår klart af rummet med hans egne arbejder. Her er vidunderlige ting imellem, også fra 1939. Men Asger Jorn har lagt krop til andet ved at forære museet en større samling arbejder af kunstnere, der som han selv har arbejdet på den nyskabende linie i kunsten.

I kataloget står ganske vist følgende: „En karakteristik af de her præsenterede kunstnere eksisterer allerede i ret stor udstrækning i den internationale kunstlitteratur, jeg vil derfor ikke berøve danske kunsthistorikere fornøjelsen ved oversættelsen. De får ikke her en almen orientering i den mest moderne kunst, ejheller en samling kostbare mesterværker. En stor del er billige grafiske arbejder, og meget få ting hører til kunstnernes toppræstationer. Denne lille samling er mere ment som en provokation end som et udtryk for min taknemmelighed overfor det danske kunstliv. Hvordan og hvorfor må den enkelte skandinaviske kunstinteresserede selv finde ud af".

Hører man blot navnene, er der vel en del, der vil spidse øren. Der findes malerier af Pierre Alechinsky, Karel Appel, Enrico Baj, Constant (Niewenhuys), Alan Davie, Jean Dubuffet, Lucio Fontana,

Wifredo Lam: Vase med dekoration udført hos „San Giorgio“, Albissola, 1959

De to store malerier er udført af Wifredo Lam. Det lille billede er et arbejde af Lucio Fontana

Sam Francis, Pinot-Gallizio, Wifredo Lam, Fernand Leger, Hans Platschek, Heimrad Prem, Emil Schumacher, Helmut Sturm, Pierre Wemaere og Hans Peter Zimmer. Der er endvidere skulpturer af Hans Arp, César (Baldacchini), Farfa, Lucio Fontana og Roel d'Haese. Grafik, tegninger og gouacher af Hans Arp, William Crozier, Jean Dubuffet, Erwin Eisch, Max Ernst, Farfa, Lothar Fischer, Henri Michaux, Heimrad Prem, Dieter Rempt, Helmut Sturm, Walasse Ting, Bram van Velde, Wols (Wolfgang Schulze) og H. P. Zimmer, samt endelig keramik af Corneille, Farfa, Lucio Fontana, Wifreda Lam og Roberto Matta. Det er således et overordentligt aktuelt bidrag, der hermed foreligger.

En nærmere beskrivelse og karakteristik af disse arbejder falder udenfor rammerne af denne artikel. I den foreliggende form må denne del af museet først og fremmest betragtes som en studiesamling. Udover det udstillede er der mange andre arbejder opmagasinerede, navnlig grafiske, der er endvidere mange bøger og kataloger. Jeg vil nøjes med at opfordre alle kunstinteresserede til at se udstillingen og købe dens katalog, der er en lille kunstbog med nutidskunst.

Desværre rummer museet så meget forskelligt, og desværre er pladsforholdene så trange, at arrangementet af de nye kunstværker lider herunder. Det er på tide, at museumsbestyrelsen gør en alvorlig indsats for at få ordnet den forhånden værende udvidelse – og ydermere planlægge den følgende etape.

Jeg har ladet mig fortælle, at museet allerede i nærmeste fremtid får endnu 40 arbejder af kendte nulevende kunstnere. Skal disse ting anbringes på græsplænen?

R. Dahlmann Olsen

Kulørt faglitteratur

Farbige Bauten, af Konrad Gatz og Wilhelm O. Wallenfang. Verlag Callwey, Munchen. Pris DM. 58,00.

Hvor er det dog en forfærdelig bog. Man skulle tro, den var udsendt med det formål at komme farveglæden til livs. Jeg har spurgt en tysk fagbladsredaktør om årsagen til at der udsendes så mange dårlige tyske fagbøger og fået den forklaring, at tyske arkitekter har fuld fradragsret over skatteregnskabet for faglitteratur og derfor kan forlagene afsætte næsten hvad det skal være; man tager så et eller andet detailemne frem, støver det af, låner billeder og klicheer hist og her og smækker en bog sammen i en frygtelig fart.

Det bærer den foreliggende bog også præg af, og det kunne således være nok til *den* anmeldelse.

Imidlertid er selve udsendelsen og den indledende artikel baseret på den fundamentale fejltagelse, at „farbige Bauten", altså bygninger med farve, er et spørgsmål om puds og maling. Undertitlen hedder ligefrem „Handbuch für farbige Bauten in Anstrich und Putz" og i den indledende artikel tales der flere steder kritisk eller nedsættende om „den kult, der bliver drevet med materialestrukturer og -farver".

Det bliver alt for vidtløftigt at referere og diskutere alle punkter i denne indledning, men kort resumeret går den ud på at fremhævet betydningen af, at holde sig i farvevalget til stedlige traditioner, og at underkaste farvesætningen den arkitektoniske form; det lyder således forenklet ganske smukt, men billederne skriger til himlen om at de gode intentioner ikke er fulgt.

I 7 punkter anføres de angivelige muligheder som farven på bygninger kan bruges til:

1. Understregning af arkitektonisk struktur og opdeling, ved opdeling af façadeflader i farvede felter, eventuelt total opløsning ved en bemaling på tværs af den funktionelle opdeling.
2. Proportionering af store bygningsenheder eller samlede bebyggelser ved forskellig farvesætning af enkelte dele eller partier for at opnå overensstemmelse med omgivelsernes målestok.
3. Fremhævelse eller tilsløring af en arkitektonisk rytme i vinduesinddeling, etagehøjde etc.
4. Variation i det givne struktur- og formmotiv hen imod en ornamental virkning, herunder opnåelse af mere plastiske virkninger end bygningsstrukturen i sig selv indebærer.
5. Karakterisering af bygninger ved klare vandrette eller lodrette delinger.
6. Understregning af materialekontraster.
7. Optisk understregning af enkelte bygningsdele med særlig funktion, eller tilsløring af samme.

Det er tysk grundighed, men også tåbelighed. Og nok om det.

Den fundamentale fejltagelse er at tro at farve på bygninger er maling – er noget man kommer på bagefter. Alle de nævnte punkter og alt hvad der iøvrigt står i bogens indledende artikel er først og fremmest spørgsmål om *arkitektur*. Den arkitektoniske form, husets opdeling, fremhævelse, variationer, karakteriseringer o.s.v. skal være løst i den arkitektoniske form, og hertil hører naturligvis at tage hensyn til de enkelte leds farvevirkning; men alt hvad vi bygger med har jo sin egen farve, mursten, tegltag, metaltag, træ, plasticplader o.s.v. Visse materialer har „naturlige farver": sten, træ etc., andre har „fabriksfarver": eternit, plasticplader etc., men disse farvevirkninger må jo tages med i betragtning. Endelig kan man ved hjælp af pigmenter give de beskyttende overfladebehandlinger en farve, der enten kan være neutral eller indarbejdes i bygningens form. Men er den arkitektoniske form ikke i orden, nytter ingen kulører, ingen sindrige forklaringer, ingen opdelinger, understregninger eller tilsløringer, det bliver bare, som bogens billeder viser, dårlig arkitektur.

Det sorte bindingsværk og de hvidtede eller malede tavl i de gamle danske huse, viser ganske klart hvad jeg mener. Den moderne arkitektur er på tilsvarende måde opdelt og kan anvende farver i rigt mål. Men „malerarkitektur" er ligeså ondartet som „blikkenslagerarkitektur".

Farven må vi hele tiden have for øje når vi projekterer, enten materialets egen farve eller de farver vi har tænkt at male med.

Hvis man vil vide, hvordan man ikke skal gøre, skal man studere denne bog; men der er også to gode billeder, det ene fra Saarinens General Motors (røde mursten og blåsort malet jernskelet) det andet fra et tysk stålværk (Mørk skeletkonstruktion, blå dørflader, hvide felter). Det er i denne sammenhæng kun en petitesse, at blandt Skandinaviens arkitekter tilsyneladende kun firmaet Fritz Jaenecke og Sten Sammuelson i Malmö har noget byggeri der fandtes værdigt til publicering i denne bog; men det taler kun til vor ros.

Jens Mollerup

Alt kan sælges

I House Beautiful, april 1960, fandt vi denne dejlige annonce for originale, antikke danske telefoner. Den stod som en del af en helsides annonce fra et firma på Sunset Boulevard i Los Angeles, Californien sammen med andre fordelagtige tilbud såsom italienske og japanske lamper og stole, afrikanske tam-tam trommer og salatbestik, indiske sengetæpper og Hong Kongstole samt danske teaktræsborde og altså – originale antikke danske telefoner, der ovenikøbet kan funktionere.

Danish Antique Telephones

True conversation pieces! Early-century styling in gleaming black and silver, and they actually operate as intercoms! Such a distinctive decorator highlight on a desk or dressing table, in the man's den, amid greenery on a table . . . and an incomparable gift. Two styles discovered in Denmark and tagged everywhere at $40.

model a or b **13.99**

Strukturforenklingen

A.A.'s københavnsafdeling afholdt den 11. juni generalforsamling i Klampenborg. Hovedbegivenheden var spørgsmålet om en forenkling af D.A.L.'s struktur. Bestyrelsen havde stillet forslag om vedtagelsen af en udtalelse, hvis ordlyd svarede til lignende udtalelser fra østifternes, jydernes og D.A.'s generalforsamlinger. Der blev imidlertid stillet et ændringsforslag som fik majoritet af stemmerne.

En oversigt over afdelingernes vedtagelse viser, at tiden er moden for en strukturforenkling.

På Akademisk Arkitektforenings afdeling for Østifternes generalforsamling på Motel Halskov den 30. 4. 60. blev der énstemmigt vedtaget følgende udtalelse:

„Generalforsamlingen anmoder A.A.'s formandsråd og D.A.L.'s bestyrelse og repræsentantskab om at træffe de fornødne foranstaltninger, herunder evt. indkaldelse af overordentlig generalforsamling i A.A. og generalforsamling i D.A.L., til gennemførelse af en forenkling af arkitektorganisationens struktur med det hovedformål at opnå én arkitektorganisation med én bestyrelse og ét repræsentantskab samt et antal geografisk bestemte møde- og valgkredse.

Generalforsamlingen lægger stor vægt på at opnå et mindre, men mere effektivt arbejdende repræsentantskab med 4 årlige møder."

På Akademisk Arkitektforenings jyske afdelings generalforsamling den 28. maj 1960 blev følgende udtalelse énstemmigt vedtaget:

„Generalforsamlingen anmoder A.A.'s formandsråd og D.A.L.'s bestyrelse og repræsentantskab om at træffe de fornødne foranstaltninger, herunder eventuel indkaldelse af overordentlig generalforsamling i A.A. og generalforsamling i D.A.L. til gennemførelse af en forenkling af arkitektorganisationens struktur med det hovedformål at opnå én arkitektorganisation med én bestyrelse og ét repræsentantskab samt et antal geografisk bestemte møde- og valgkredse under forudsætning af, at de særlige jyske interesser tilgodeses.

På Akademisk Arkitektforenings Københavnsafdelings generalforsamling den 11. juni 1960 i Ryttergården, Klampenborg, blev følgende forslag vedtaget med 37 stemmer (bestyrelsens forslag fik 34 stemmer):

„Generalforsamlingen anmoder D.A.L.'s repræsentantskab om at nedsætte et udvalg med den opgave at overveje ønskeligheden af en ændring af arkitektstandens organisationsforhold og eventuelt fremsætte forslag om en omorganisering."

På Dansk Arkitektforenings generalforsamling den 21. maj i Svendborg vedtog generalforsamlingen resolutionen, hvis ordlyd var publiceret i Arkitekten nr. 13.

Arkitekt-udvekslinger

Danmark har opnået et ganske pænt renommé som arkitekturland. Det ses bl. a. af de mange henvendelser D.A.L.'s sekretariat får fra udenlandske arkitekter, der søger midlertidigt arbejde i Danmark. Det er ansøgere af alle kategorier, fra studerende der tilbyder volontørtjeneste til højt kvalificerede arkitekter.

Men renommé har også en tilbagevirkende kraft. Udlandet efterspørger danske arkitektmedarbejdere. Det er klart, at denne vekselvirkning er af stor betydning for den faglige udvikling, og bør understøttes mest muligt. Danske tegnestuer bør derfor undersøge, om der i perioder kan beskæftiges udenlandske medarbejdere – også for deres egen skyld. De direkte arbejdsmæssige fordele er ikke altid de afgørende. Selve kontakten med en fremmed opfattelse af faget kan ofte være nok så vigtig. Og for nogle vil det sproglige udbytte være en afgørende faktor.

Når De har overvundet Deres betænkeligheder, kan De sætte Dem i forbindelse med D.A.L.'s sekretariat og få oplysninger om de mange udenlandske arkitekter, der gennem forbundet søger kontakt med danske tegnestuer. Der vil utvivlsomt være én, hvis kvalifikationer og ønsker passer ind i Deres tegnestueprogram.

Kursus i byplanlægning

Dansk Byplanlaboratorium og Jydsk Byplanråd har siden 1951 afholdt ialt 6 byplankurser. Da der har vist sig at være et stigende behov for denne form for mødevirksomhed fortsætter man med et syvende kursus på Antvorskov Højskole ved Slagelse i dagene 21. til 27. august 1960.

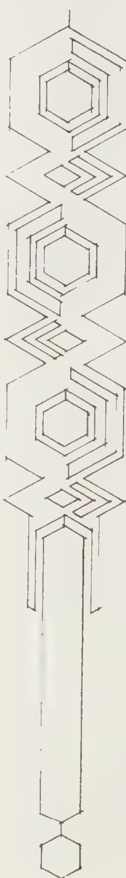
Kurset er som de tidligere tilrettelagt med særligt henblik på en supplerende uddannelse af yngre byplaninteresserede. I år er hovedemnet dispositionsplaner. En række sagkyndige har givet tilsagn om at medvirke som foredragsholdere.

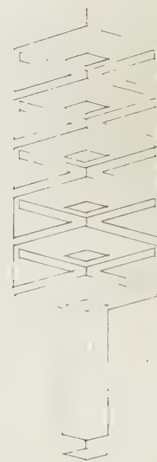
Deltagerafgiften incl. ophold er 225 kroner. Bindende tilmeldelse må ske inden 6. juli til Dansk Byplanlaboratorium, Tordenskjoldsgade 3, København K. Her kan man også indhente nærmere oplysninger på telefon Byen 7281.

Konkurrencen om en pavillon og et haveanlæg i Horsens

Den offentlige idékonkurrence om et haveanlæg med en mindre pavillon for Ceres bryggerierne i Horsens er afgjort med følgende resultat: 1. præmie Henning Larsen, M.A.A., 2. præmie Mogens Prip Buus, M.A.A., 3. præmie Leif Damgaard og Jørgen Moller, M.A.A., indkøb Erik Lerbech-Sørensen M.A.A. og Ronald Lund M.D.H., indkøb Olaf Andreassen, M.A.A. og Ole Klaaborg M.D.H. og Gunnar Moos, M.D.H., indkøb Steen Estvad Petersen, hædrende omtale Morten Klint M.D.H. og Zeuthen Nielsen M.A.A.

En mobil amerikaner

I foråret passerede en ung og meget rejsende amerikansk arkitekt, Scott D. Hamilton, København og gjorde et par dages ophold. Ved et tilfælde blev man opmærksom på, at han medbragte en stor samling farvelysbilleder af Frank Lloyd Wrights arbejder. Arkitektforeningerne arrangerede i hast et medlemsmøde i klublokalet, og de få der overværede dette møde fik en usædvanlig oplevelse.

Man fik bl. a. lejlighed til at se mange af Wrights forholdsvis ukendte arbejder og en lang række detajlbilleder, der belyste Wrights arbejder fra en ny synsvinkel.

Som et lille ekstranummer viste Hamilton billeder af sine mobiler. De er alle opbygget i ét plan og udført af plademateriale, pap, træ, metal eller glas – ofte i kombination og altid malede i fint afstemte farver. Når mobilerne hænges op, drejer de enkelte dele ud af planet og danner en rumlig figur. De her gengivne skitser antyder princippet.

For arkitekter er det utvivlsomt en udmærket hobby, der kan give anledning til lærerige form- og farvestudier.

.... lagde De mærke
til dette brochureblad?

Vi lancerer

Rockwool Battsmåtte

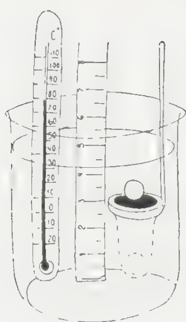
Med denne nye måttetype har vi kombineret Batts'ens bearbejdelighed og økonomiske fordele med måttens lange, ubrudte baner.

I Battsmåtten er Rockwool limet med Polyethylen-film til svært crépe-papir og den herved opnåede dampmodstand er mange gange større end hos tidligere måttetyper.

Vi har mere detaljeret beskrevet Danmarks mest økonomiske isolationsmåtte i et brochureblad udsendt til landets arkitekter. Skulle De ikke have modtaget det, sender vi Dem gerne et nyt.

isoler med
ROCKWOOL

A/S ROCKWOOL . FREDERIKSBORGGADE 18 . FRA 16. JULI GL. KONGEVEJ 60 . CENTRAL 9575

3.
Bestemmelser af asfalts temperaturfølsomhed. Blødhedspunkt efter kugle- og ringmetoden. til højre bestemmelse af brydningspunkt efter Fraasmetoden

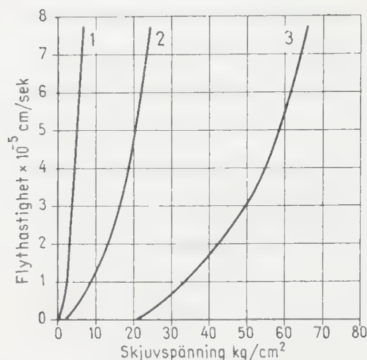
tyder, at den tilførsel af energi, som opvarmningen er, forøger micelernes bevægelser og til sidst er disse bevægelser så kraftige, at micelerne ikke længere kan holdes samlet i større micelgrupper. De går fra hinanden i mindre miceler eftersom opvarmningen skrider frem, og samtidig får de større hastighed, og når temperaturen bliver tilstrækkelig høj, kan asfalt opfattes som vædske. Ved afkøling sker der det samme bare i omvendt orden. Da flydepunkt og størkningspunkt er forskellig for asfalt, har man udformet systemer, hvorved man kan måle blødhed, brydning, gennemtrængning og så videre. Man har f. eks. fastsat et blødhedspunkt på den måde, at man smelter et lag asfalt ind i en ring. En standardiseret kugle lægges på den indsmeltede asfalt og asfaltens blødhedspunkt bestemmes ved at sænke ringen ned i vand, der opvarmes. Blødhedspunktet kan fastsættes til den temperatur, vandet må have for at kuglen kan synke igennem asfalten.

Plasticitet og elasticitet hos asfalt

Medens alle asfalter i flydende tilstand optræder som vædsker, så er de egenskaber, de har i nærheden af rumtemperaturer i høj grad afhængige af den indre opbygning. Den forskel, som her er opstillet mellem oxyderet og dampdestilleret asfalt, er af største betydning for anvendelsen i husbygningen. Når et lag blødt dampdestilleret asfalt udsættes for et tryk, der kommer fra siden, altså som et skub, flyder asfalten ud som et sejg vædske. Dersom oxyderet asfalt udsættes for samme påvirkning indtræder flydningen først når trykket opnår en vis styrke. Det kan ses af flydehastighedskurven (4). Flydehastigheden måles med et viskometer. Asfalt udsættes for varierende sidetryk, og man kan af kurven se, at oxyderet asfalt skal have et vist mindstetryk før flydegrænsen nåes. Dersom trykket ophører inden flydegrænsen er nået, får asfalten sin oprindelige form. Det er den kædeformede struktur, der giver oxyderet asfalt denne elasticitet.

Praktiske konsekvenser af asfalts flydeegenskaber

Viden om de forskellige asfaltformers opførsel, er omsat til retningslinier for deres anvendelse i byggeriet. Man bør udnytte oxyderet asfalts elasticitet, hvis det drejer sig om at modstå små hurtige deformationer i

4. Flydningshastighedskurven.
1. Dampdestilleret asfalt med blødhedspunkt ved 57°
2. Dampdestilleret asfalt med blødhedspunkt ved 62°
3. Oxyderet asfalt med blødhedspunkt 118°

underlaget, ofte sammen med forøgede temperaturer. Ønsker man derimod, at asfalten gennem udflydning skal tilpasse sig en langsom bevægelse i underlaget, vil dampdestilleret asfalt være det bedste.

Vil man undgå, at et asfaltlag på en vertikal eller skrå flade flyder, bør man anvende oxyderet asfalt. Man er standset ved, at man til sådant brug bør vælge asfalt, hvis blødhedspunkt ligger 35° over højeste temperatur, der kan forekomme på asfaltfladen. Temperaturen på en solbelyst sort overflade er ofte 20° højere end den omgivende luft.

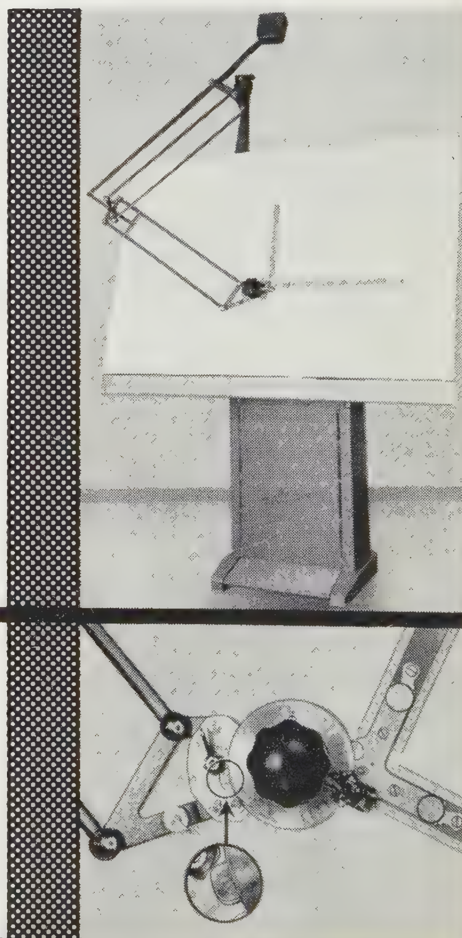
Afstanden mellem blødhedspunktet og brydningspunktet er særlig stor i oxyderet asfalt, og derfor er sådan asfalt bedst til flader, der udsættes for både kulde og varme, altså tage og udvendig grundisolering over jord.

Asfaltopløsning og emulsioner

Det er en gene, at asfalt skal varmes, for at det kan anvendes. Det er også en gene, at opvarmet asfalt kan have svært ved at trænge ned i små porer og revner i underlaget, fordi asfalten stivner ved kontakten med et koldt underlag. I sådanne tilfælde er det hensigtsmæssigt at opløse asfalten i en fortyndervædske. Sådan opløst asfalt har den fordel, at den kan påstryges ved normal temperatur, hvorefter opløsningsmidlet fordamper og asfalten sidder tilbage. Påstrygningen skal være i tynde lag, for at man ikke skal risikere at opløsningsmidlet lukkes inde og ikke kan fordampe, for så stivner asfalten ikke rigtigt, og ved senere påstrygninger opnåes ingen forbindelse med underlaget.

Man må også erindre, at asfaltopløsninger ikke må stryges på fugtigt underlag, da overfladefugt modvirker asfaltkontakt med underlaget. Ved visse tilsætninger kan man dog forbedre asfaltopløsningernes vedhængen. Opløsninger bruges mest til forbehandlinger for strygning med varmasfalt. Takket være sin tynde konsistens kan opløsningen trænge ned i underlaget og forankre asfaltlaget.

Ved at variere asfaltindhold og opløsningsmiddel kan man få netop den konsistens, der passer til formålet. Man kan også gøre asfalt brugbar ved normale temperaturer ved at emulgere asfalt i vand. Ved emulgering findeles asfalt i små partikler i størrelses-

former fra 0,01–0,001 mm. Asfaltemulsioner kan stryges på fugtige underlag og fugten forener sig med emulsionens vand og hindrer altså ikke vedhængen. Efter påstrygningen udskilles asfalten med en hastighed, der er afhængig af emulsionsmidlet.

Da asfalt er praktisk taget uopløseligt i vand, og da det heller ikke tillader gennemtrængning af damp, har det alle forudsætninger for at være et fortrinligt isoleringsmiddel. Er der tale om vandtryk skal man dog tage særlige hensyn. Ofte drejer det sig kun om at isolere en konstruktion mod hårkaropsugning. Det kan f. eks. være nødvendigt at beskytte mod regnvand i jord for en kortere periode. Her er der ingen vandtryk, og man behøver kun at tage hensyn til eventuelle ændrede temperaturer og flydningsrisiko. Anderledes er det, såfremt vand øver et tryk på asfaltisoleringen. De små uundgåelige ujævnheder og revner i underlaget vil efterhånden blive sluser for vandet. Asfalthinden deformeres under vandtrykket og går til sidst i stykker. Man kan forstærke med en armering bestående af jute, metalfolie eller pap. Sådanne forstærkninger er membraner, der lagvis og i sektioner fastholdes med asfalt, og de kan tåle betydelige vandtryk i lange tider, men det er udpræget specialistarbejde.

Man kan tage fejl og bruge forkert asfalt, hvis det ikke i beskrivelsen udtrykkelig er bemærket, hvilken asfalt, der skal bruges. Kender man ikke noget til asfaltens opførsel, kan man risikere, at der bliver strøget hård oxyderet asfalt på en overflade, som er førbehandlet med en opløsning af blød dampdestilleret asfalt. Resultat: isoleringen glider nedad væggen ved temperaturstigning.

Det er nødvendigt at afveje egenskaberne, som asfalten ejer mod de påvirkninger og angreb, der kan tænkes.

BC-TT

Kilde: Byggmästaren nr. 1, 1960.

Meddelelser fra

DANSKE ARKITEKTERS LANDSFORBUND
Bredgade 66, København K
Telefon *Minerva 1290

Adresseforandringer

Bak, Borris, *bolig* fra Sortedams Dossering 63A, Kbh. Ø. til Åbenrå 29, 3, Kbh. K.
Bo, Jørgen, *bolig* uændret, *nyoprettet tegnestue* H. C. Ørstedsvej 61, 4., V, *tlf.* Nora 3400. *Øvrige tegnestuer* uændrede.
Bundgaard, Erik, *bolig* fra Vendersgade 27, K, til Østerbrogade 9D, Ø, *tegnestue* fra Vendersgade 27, K, til Østerbrogade 9D, Ø, *tlf.* Øbro 60.
Christensen, Erik Vagn, *bolig* fra Tivolivägen 28, Sundsvall, Sverige, til Fredsgatan 12, Sundsvall, Sverige, *tlf.* 59360. *Tegnestue* uændret, men nyt *tlf. nr.* 5 54 45.
Christensen, Thue M., *bolig* fra Svanemøllevej 23, Ø, til Herning Højskole, Birk pr. Herning, *tlf.* 3243, *tegnestue* fra Svanemøllevej 23, Ø, til Fyensgade 24, Herning, *tlf.* 1010.
Deleuran, Jean, *bolig* No 1 Minto Road, Dacca, East Pakistan, *kontor* fra Special Office, C & B Department, Eden Building, Dacca, til Provincial Secretariat, Eden Building, Dacca, East Pakistan.
Dich, Jørgen, *bolig* fra Bellisbakken 69, Birkerød til Ravnsnæsvej, Birkerød rettes til: Vagtelvej 10B, Birkerød, *tlf.* Birkerød 1784.

Listen fortsættes side A 574

STILLING SØGES

Britisk arkitektstuderende søger praktikant-job fra midten af august til midten af december på dansk tegnestue.
Miss Vida Mary Pudgeon har studeret i tre år på College of Architecture i Birmingham.
Nærmere oplysninger fås ved henvendelse til *Miss Pudgeon*, 12 Hatlewell Road, Edgbastow, Birmingham 16, England.

SMEDE-
ARBEJDE

VIGGO DENCKER

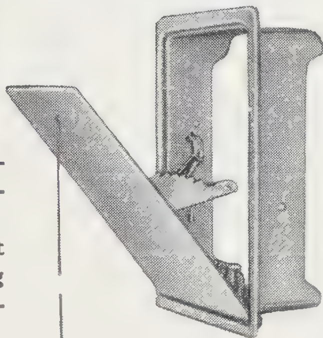
Gl. Kongevej 136 - 138
Kbhvn. V. — *C. 11 88

EL-
ANLÆG

Norlett

- en holdbar og billig friskluftventil

Fremstillet af letmetal og med rustbehandlede fjedre. Passer til Eternit ventilationsrør og kan med pal indstilles i 5 stillinger.

		Dagspris
Dimensioner:	15 × 15 cm	kr. 6,90
	10 × 15 cm	kr. 6,45

Forhandles af trælast- og bygningsmaterialeforretninger

A. RINDOM
Kampmannsgade 2, København V - Minerva *2222

Se HFB side 643

Special

PERSIENNER I LETMETAL OG STÅL

Mørkelægning **Gardinstænger**

Vi anbefaler vore persienner for indbygning i dobbelte vinduer. Special-solskærme af aluminium til udvendig montering. Har De en opgave for afblænding eller mørkelægning, så send os den. — Vore specialister er altid til Deres tjeneste med forslag.

Special-persienner er bl. a. leveret og monteret i:

Statens Husholdningsråds nybygning.
Københavns Militærhospital.
Flyvestationen, Værløse.
Dragør Skole.
Tivolis koncertsal.
Postgirokontorets bygning.
Københavns Kommunehospital.
Falkonergårds gymnasium.
Amtssygehuset, Maribo.

Udvendige solskærme i aluminium er leveret til:

Buddinge skole.
Rødovre rådhus.

Dansk Rullegardin Industri

v/ H. PERSSON

Gl. Kongevej 143, V - Tlf. Eva 6144, 6145. Ve 5180

Persienne monteret i koblet vippevindue og koblet torammet vindue kan ses på vore stande nr. 658 og 659 i Byggecentrum

Se HFB side 38

Chr. Olsen & Meilgaard Mortensen

VODROFFS TVÆRGADE 6, V . TLF. HILDA *3778

Centralvarmeanlæg Højtryksledninger Fabriksanlæg Sprinkleranlæg

Dünnwald, Alex, *bolig* fra Mylius Erichsens allé 39, Hellerup, til Askevænget 39, Virum, *tlf.* 85 32 13.

Gelhede, Knud, *bolig* fra St. 9 121 East, 18. Street, North Vancouver B. C. Canada, til 1987 Pemberton Avenue, North Vancouver B. C. Canada.

Gjellerup, Carl, *bolig* fra Bomporten 14, Gentofte til Viadukt Allé 3, Hellerup, *tlf.* Helrup 6200.

Glum, Tove, *bolig* fra Iran til c/o H. R. Nielsen, Søndergade 13, Silkeborg.

Jensen, Henning, *bolig* uændret Bondehavevej 136, Bagsværd, *tegnestue* fra Bondehavevej 136, Bagsværd, til Nyhavn 33, K, *tlf.* Byen 1591.

Kielland, Jacob Christie, *bolig* uændret Grubbegate 1, Oslo, Norge, *tegnestue* fra ca. 1-11-1960: Tullinsgate 2, Oslo, Norge.

Kristensen, Eske, *bolig* uændret Lundeskovvej 3 og 5, Hellerup, *tlf.* Helrup 7040A, *tegnestue* uændret Lundeskovvej 3 og 5, *tlf.* Helrup 7039 – 7040 og 7860. *Ny tegnestue* Christians Brygge 9, V, *tlf.* Mi. 3399, sammen med kgl. bygningsinspektør Thomas Havning.

Krohn, Gunnar, *bolig* fra Tinglevvej 14, Gentofte, til Grønnevej 249, Virum, *tegnestue* uændret Klampenborgvej 239, Lyngby. *Nyt tlf.* 84 50 12.

Kronsborg-Jensen, Willy, *bolig* fra 2871 W. 5. Avenue, Vancouver 8, B. C. Canada, til 258 West 8. Avenue, Vancouver 10, B. C. Canada.

Lange, Frithiof, *bolig* fra Fuglegårdsvænget 20, Gentofte, til Ørnegårdsvej 46, Gentofte.

Larsen, Jørgen Steen, *bolig* uændret, *tegnestue* fra c/o Hans Åkerblad, GrevMagnigatan 4, Stockholm, til c/o Hans Åkerblad, Valhallavägen 68, Stockholm.

Lindbæk, Peter, *bolig* fra Nøddevænget 7, Kgs. Lyngby til Middagshøjvej 39, 1., Viborg.

Lotz, Søren, *bolig* uændret Overgaden oven Vandet 16, K, *Ny tegnestue* Hauchsvej 5, Sorø, *tlf.* 633.

Meyer, Ole, *tegnestue* fra Tuborgvej 58, Hellerup til Admiralgade 22, K. *tlf.* Byen 4383; *bolig* uændret Tuborgvej 58, Hellerup, *tlf.* Hellerup 4890.

Myklebust, Jakob, *bolig* uændret Øyjordsvej 64, Bergen, Norge, *tegnestue* fra Olav Kyrresgate 57, Bergen, Norge, til Chr. Michelsensgate 8, Bergen, Norge *tlf.* 13150–19521.

Nielsen, Elmar Moltke, *tegnestue* fra Søndergade 56, Århus til Norsgade 1, Århus.

Nielsen, Niels H., *bolig* Helmsvej 30, Silkeborg, *tegnestue* fra Helmsvej 30, Silkeborg, til Søndergade 44A, Silkeborg, *tlf.* 1880.

Nielsen, Olaf Skipper, *bolig* fra Søndre Strømfjord, Grønland til Storegade 174, Esbjerg.

Nørgaard, R. Logan, *bolig* fra Løgstørgade 17, Ø, til c/o Mrs. Kimmond Downie, 11. Inverlieth Place, Edenburgh 3.

Okkels, Sigurd, *bolig* fra H. C. Ørstedsvej 91, Herning, til Kløvermarken 11, Herning. Adresseændringen er først gældende i løbet af sommeren 1960.

Packness, Gertrude, *bolig* fra Sdr. Fasanvej 40, Valby, til KongVolmersvej 6, Farum.

Petersen, John Freek, *tegnestue* fra Strandjægervej 118, Dragør til Admiralgade 22, K., *tlf.* Byen 4383; bolig uændret Strandjægervej 118, Dragør.

Petersen, Wøhlk, *bolig* uændret, *nyt tlf.* Frederikshavn 2 18 45. *ny tegnestue* Danmarksgade 56, Frederikshavn, *tlf.* 2 18 45.

Schaltz, Mogens, *bolig* fra Tværbommen 49, Gentofte til Buddingevej 25C, Lyngby, tlf. 87 65 13.

Schaumburg-Kristensen, Steen, *bolig og tegnestue* fra Søtoften 33, Gentofte til Hareskovhvilevej 8, Lille Værløse, *tlf.* L. Værløse 333.

Wetling, J. P., *bolig* fra Bredevej 22, Virum, til Bygaden 30, Herlev; *tegnestue* uændret Bygaden 30, Herlev, *tlf.* 94 75 10, *tegnestuen* Urhøj 2, Virum *ophævet.*

Meddelelser fra

AKADEMISK ARKITEKTFORENING

Bredgade 66, København K
Telefon *Minerva 1290

Nye medlemmer

Ole Christensen, *bolig* Søndre Jagtvej 24a, Hørsholm, tlf. Hørsholm 1186.

Rønnow, Karsten, *bolig* Brolæggerstræde 2, Kbh. K. tlf. BYen 2491y.

STILLING TILBYDES

Til projektering af skole og større boligbyggeri søges 1 á 2 erfarne medarbejdere.
Professor Steen Eiler Rasmussen og Kai Lyngfeldt Larsen, Nyropsgade 21, Kbhvn. V. Palæ 2095.

En stilling i Svejts
Et arkitektfirma i den tysksprogede del af Svejts søger en dansk medarbejder. Det drejer sig om en interessant og vellønnet stilling i et kontor, der arbejder efter moderne retningslinjer. Vedkommende skal bl. a. kunne aflaste chefen. Der er 5-dages arbejdsuge.
Nærmere oplysninger fås ved henvendelse til *D.A.L.'s* sekretariat.

Tegnestueleder. Erfaren arkitekt, der kan projektere og forestå større og mindre byggesager, søges til tiltrædelse september–oktober. Billet mrk. 994 til *Arkitekten,* Nyhavn 43, K.

Esbjerg kommune
Til stadsbygmesterens kontor søges en yngre arkitekt- eller ingeniørmedhjælper med konstruktøreksamen eller teknikum og med interesse for byplanarbejde.
Løn efter overenskomst mellem Den danske Købstadforening og Teknisk Landsforbund eller købstadsforeningens regulativ vedrørende teknikumingeniører. Begyndelseslønnen vil for konstruktører for tiden andrage kr. 13.950 og slutlønnen kr. 20.250 årligs. Den tilsvarende løn for teknikumingeniører udgør henholdsvis kr. 14.850 og kr. 26.100.
Nærmere oplysninger fås ved henvendelse til stadsbygmesterens kontor, tlf. Esbjerg 4040, lokal 286. Ansøgning med oplysning om kvalifikationer og tidligere beskæftigelse indsendes hertil inden 15. juli 1960. Personalekontoret. den 21. maj 1960. *Borchorst.*

KØB OG SALG

TYPEHUS 40 - 45.000 kr. ønskes. Forslag til billet mrk. 995 til *Arkitekten,* Nyhavn 43, K.

Arkitekturmodeller
Holger Sylvest Hansen
Tlf. Birkerød 2387

Tegnestueservice for arkitekter. *H. Nannestad,* arkitekt M.A.A. Telefon Farum 506.

DUPLIKERING
Byggebeskrivelser, referater og renskrivning af statiske beregninger. Duplikeringsbureauet **Dania,** Minerva 428.

Referatkort til nr. 13 og 14

749(4)

KÖLNERMESSEN – EUROPAS MØBELMARKED
Af Margot Voelter-Gaissert

Redaktøren af det tyske fagtidsskrift moebel+decoration anmelder her den store møbelmesse i Köln, som efterhånden er blevet et internationalt foretagende. Der vises nogle af de tyske møbler samt billeder fra en af de danske stande i den fælles skandinaviske udstilling.

Arkitekten nr. 13/1960, side 217

749(489)

DE DANSKE MØBELMESSER
Af Christian Enevoldsen

Forfatteren skriver om de to danske møbelmesser i 1960, messen i Københavns Forum og den traditionelle i Fredericia. Der vises en del af de udstillede møbler.

Arkitekten nr. 13/1960, side 223

72.025.4

SYN PÅ CHRISTIANSHAVN
Med introduktion og kommentar af Harald Langberg, Det særlige Bygningssyn.

Betænkningen fra Det særlige Bygningssyn om bydelen Christianshavn, København gengives her in extenso. Betænkningen illustreres med planer og fotografier.

Arkitekten nr. 14/1960, side 233

Sådan siger de andre

I Byplan nr. 66–67 skriver Ole Thomassen om den berømte amerikanske byplanlægger Clarence Stein, der for nylig besøgte Danmark. Han så allerede for en menneskealder siden regionalplanlægningens betydning. Gid hans pionerarbejde kunne inspirere til lidt mere politisk vovemod også her i Danmark.

Amerikaner på fransk visit

Ved et lojerligt sammentræf gæstede *Clarence Stein* landet på samme tid som kravet om en samlet Sjællandsplan til løsning af hovedstadsproblemerne blev fremsat for offentligheden.

I 1926 for mere end tredive år siden, da U. S. A. havde samme biltæthed som Europa har i dag, udsendte Clarence Stein som formand for staten New Yorks Housing and Regionalplanning Commission den første regionplan i de forenede stater – en egnsplan, en urbaniseringsplan for hele staten New York fremsat som et kritisk og konstruktivt alternativ til den ubalancerede udvikling af den store verdensby, der lå i det ene hjørne af staten.

Selvom planens direkte indflydelse på storbyen New York var begrænset betod denne plan ved sin vejledning og sin indflydelse på statens dispositioner, at New York blev foregangslandet blandt de forenede stater på egnsudviklingens og den trafikale planlægnings område, og denne plan og dens tilblivelse var begyndelsen til og forudsætningen for Roosevelts-periodens store bolig-sociale og bybygningsmæssige fremskridt i 30erne.

Der kan være adskillige andre grunde til at omtale Clarence Steins besøg i Danmark. Stein er amerikansk byplanlægnings nestor, en yngling på 78 år, hvis lille fine skikkelse og stilfærdige fremtoning står i snurrig modsætning til hans legendariske ildhu og organisatoriske begavelse. Han ankom til Danmark fra officiel hyldest i England, hvor han havde modtaget Ebenezer Howard-medaljen som Howards og Unwins arvtager.

Midt i tyverne udarbejdede han sammen med Henry Wright planerne til haveforstaden Radburn og videreudviklede heri havebytanken i et klart princip for adskillelse af kørende og gående trafik – 30 år for denne opgave for alvor blev aktuel i Europa.

Men for en ny generation er det først og fremmest hans placering i 20ernes sociale nybrud, der pirrer interessen.

Hvordan indledtes denne besynderlige guldalder i amerikansk socialpolitik? På hvilken måde fik Stein og Wright sine første statslige opgaver, og hvorfra kom den politiske støtte og de dristige bygherrer?

Man spørger ham – forsigtigt – i pauserne under en rundtur til københavnske boligbebyggelser, hvor han *uden* fotografiapparat alene bevæbnet med en notesbog og en pencil, indgående og skarpsindigt langsom sirlig håndskrift.

„Selv begyndte jeg sent mine rigtige studier. Jeg gik i utide fra Columbia, hvor jeg blev træt af at lære om de 3 søjleordner. Jeg tog til Paris – andre gjorde

det samme. I årevis rejste jeg rundt i Europa, og her kom det til at stå ganske klart for mig, at skulle vi opnå noget af værdi i amerikansk byggeri og bybygning, måtte vi holde op med udelukkende at arbejde restriktivt, og i stedet præstere noget konstruktivt.

Først kom verdenskrigen, men efter verdenskrigen, ak ja, den sidste af alle krige, efter den kom begejstringen med en ny generation af unge, og deriblandt også en skare, som fandt hinanden på dette felt. En ti-femten stykker var vi. Entusiasmen hos os var begyndelsen – og sammenholdet og de stadige diskussioner – vi mødtes dagligt – modnede os til at gøre et stykke arbejde. Tidspunktet kom, da *Al Smith* blev guvernør i staten New York. Denne mand kom fra en fattig befolkning og var menneskeligt og politisk af stort format, havde også dygtige rådgivere nærmest om sig. Han var blevet U. S. A.s præsident havde ikke konfessionelle grunde forhindret det.

Det var ham der nedsatte New York Housing Commission og tilbød mig formandsskabet. Jeg tog imod det på een betingelse – at kommissoriet også skulle være „Regional Planning, og at Wright skulle lede arbejdet. Sådan blev det, skønt ingen dengang vidste, hvad regional planning var for noget.

Uden Al Smith var begyndelsen næppe gjort, og Federal Governments boligsociale arbejde under Roosevelt – der var og er Catherine Bauers værk – havde vel ikke heller fået det omfang det fik. Det er jo også en af forklaringerne på de vekslende vilkår for byplanlægningen. Uden politikere med positiv vilje og uden bygherrer med social forståelse er vi andre ikke meget værd som redskaber."

I sin bog „Toward new towns of America", der udkom i 1951 har Stein selv skrevet inciterende, kritisk og beskedent om sine arbejder gennem disse år, men *Lewis Mumford*, der skriver forordet til bogen bryder alle lanser for ham og tilskriver ham og den lille fasttømrede gruppe af mennesker omkring ham hovedæren for Rooseveltstidens store boligsociale fremskridt.

Og den der i dag med blot nogen forståelse vil blade i den lille beskedne rapport fra New York State Housing and Regional Planning Commission fra 1926 har endnu en undren til gode.

Her er en 34 år gammel vejledning i egnsplanlægning. En plan for et samfund – som på et meget vigtigt felt – nemlig i trafikal udvikling stod over for det, som vi skal tage stilling til i dag.

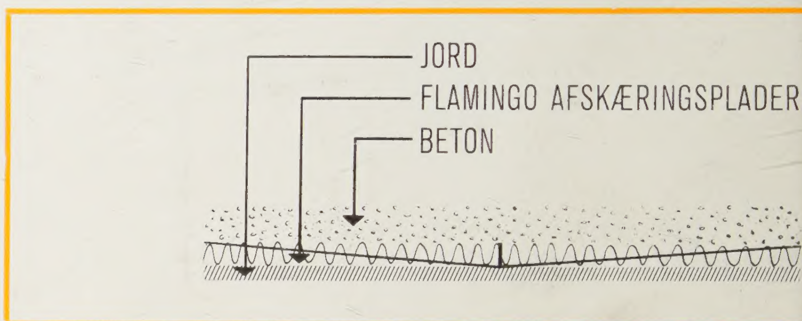
Ved sin metodiske analyse af de naturgivne forhold og egnsudviklingens historiske dynamik, ved sin påpegning af den tekniske og økonomiske udviklings indflydelse på samfundets fysiske udformning og ved sin klarøjede menneskelige målsætning blev denne plan et pionerarbejde, der fik betydning ikke blot for staten New Yorks ledelse og planlægningsdispositioner – men også for den amerikanske regerings politik. Der var bl. a. forudsætning for Tennesee Valleh-planen og den har været inspiration for al senere egnsplanlægning i Europa.

Det er en rapport også til statsminister Kampmann til brug for en Sjællandsplan. *Kilde: Byplan*

KENDER DE DE BILLIGE FLAMINGO AFSKÆRINGSPLADER....

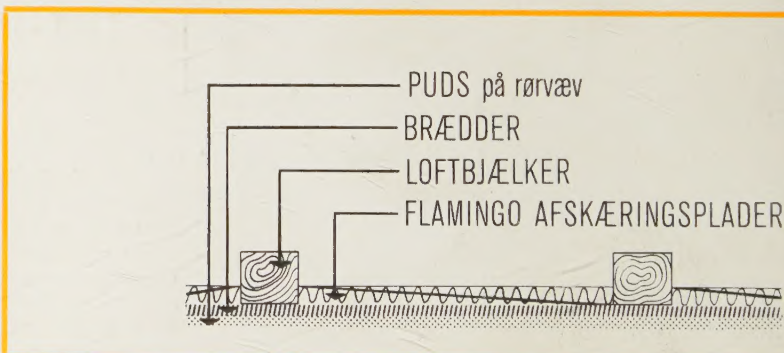
Før Flamingo-blokkene skæres op til plader, skal blokkene renskæres. De afskæringer, der derved fremkommer, sælges i bundter på 1 m^3 til billige priser – og er ideelle til mange formål f. eks. til:

Isolering under betongulve

Afskæringspladerne lægges direkte på grus- eller slaggelag, og betonen udstøbes lige oven på isoleringspladerne. I forbindelse med en effektiv fundamentisolering (Flamingo-pladerne brugt som indvendig forskalling) opnåes en økonomisk isolering, der kan udføres på et minimum af tid.

Isolering af lofter

Afskæringspladerne udlægges mellem loftsbjælkerne, og da Flamingo hverken skal beskyttes med asfaltpap på undersiden (fugtstandsende membran) eller med vindbeskyttende lag på oversiden, opnåes der en effektiv og varig isolering – simpelt og hurtigt – og yderst økonomisk.

Pris: Et lag Flamingo Afskæringsplader på ca. 1" tykkelse under betongulve eller udlagt på loft vil normalt koste under kr. 5,00 pr. m^2 udlagt.

FLAMINGO FOAM AKTS.
Gustav Adolfs Gade 3, København Ø . Tria *940, Øbro 7646

JYDSK FLAMINGO
Borgergade 2, Randers . Telefon: Randers 4719

Bianco Lunos Bogtrykkeri A-S, Kbhvn.